ЧЫЛА ЭЛЛАСЕ ПРОЛЕТАРИЙ-ВЛАК, УШНЫЗА!

МАРИЙ КОММУНА

1918 ий 1 октябрь годсек лектеш

КПСС Марий обкомын, МАССР Верховный Советын да Министр-влак Советын органышт

№ 26 (18408) | 1990 ий 31 январь, вӱргече | Акше 3 ыр

Орбита гыч увер

ЧОНГЕШТЫМАШЫМ ВИКТАРЫШЕ ЦЕНТР. 30 январь. (ТАСС). 1 февральыште открытый космосыш лекташ палемдыме. Тидлан кӧра Александр Викторенко ден Александр Серебров скафандрым, орбитальный комплекс деч ӧрдыжтӧ ийын коштмо автономный средствым да пашаште кучылталташ оборудованийым ямдылат.

Космонавт-влакын ийын коштмо автономный средствым открытый космосышто тӱрлӧ режимыште терген ончаш манын тӱжвак лекташ палемдыме.

«Галлар» технологический установкышто 27 январьыште космический материаловедений шотышто экспериментым тӱңалме. Тиде эксперимент кадмий теллурид полупроводник материалын чапле качестван монокристаллжым ямдылышашлан эртаралтеш. Тиде эксперимент чылаже 120 шагат шуйнышаш.

Рушарнян космонавт-влак Викторенко ден Серебров шуко гана пайдаланыман «Чэлленджер» кораблыште катастрофа лийме годым колышо американский туныктышо Криста Маколиффым шарныме лӱмеш школьник-влаклан «Мир» орбитальный комплекс гыч кок урокым эртареныт.

Телеметрический информацийын данныйже да орбита гыч увертарыме почеш чонгештымаш сайын эрта. Космонавт-влакын тазалыкышт сай.

ТӰНЯ ЙЫР

СОФИЯ. Столицысе культура калык дворецыште Болгарский коммунистический партийын XIV съездше пашам ышташ тӱҥалын. Тиде — элысе компартийын историйыштыже черетдыме первый съезд. 2752 делегат элысе 980 тӱжем коммунистым представлятла. Делегат-влак кокла гыч шукынжо кӱшыл партийный форумыш первый гана сайлалтыныт.

Ончылсаш паша радамыште — Болгарийыште демократический социализмын манифестшын да партийын у уставшын проектыштым, БКП ЦК-н политический докладшым каҥашымаш, тыгак партийын вуйлатыше у органже-влакым сайлымаш.

Съездын пашам ышташ тӱҥалме первый минутлаштак делегат-влакын могай кумылан улмышт рашемын. Тудым каласымат сита: процедурный йодышлам каҥашаш шагат жап каен. Съездын вуйлатыше органже-влакым сайлымаштат нуно пеш активнын участвоватленыт.

ЦК-н «Партийым уэмдымаш да Болгарийыште демократический социалистический обществым ыштымаш» политический докладшым БКП ЦК-н Генеральный секретарьже Петр Младенов ыштен.

◆

ПАРИЖ. Пытартыш жапыште Францийыште антикоммунистический кампанийым виягден колтеныт. «Юманитэ» политический директоржо Ролан Леруа тидым вурсен ойлен. РМС радиостанцийлан интервьюм пуымыж годым тудо тыге палемден: тиде кампаний ик шонымашым луктын каласаш компартийым права деч посна кодымашке веле огыл, тудым илен кертме йӧнжымак иземдымашке виктаралтын.

◆

ХАРТУМ. Элын кечывалвел ужашыштыже суданский правительственный войска ден повстанческий отряд-влак коклаште уэш тале боевой действий тӱҥалын. Пурен шогышо увер гыч коеш: кызыт повстанец-влак экваториальный кундемын рӱдыжлан шотлалтше Джуба ола лишне улыт. Вооруженный вийын тӱҥ командованийжын [illegible] тиллерий дене [illegible] лан кӧра Джуба олаште кок еҥ колен, 17 еҥ сусырген, 17 пӧрт шаланен. Правительственный войска ола лишне вер-шӧрым шерын лектын, тидын годым 130 повстанецым пытарыме.

(ТАСС, 30 январь).

Советский

Сайжым — калыклан

«Михайловский» совхоз дирекцийлан ӱмаште строитель-влак у административный зданийым сдатленыт ыле. Озанлык вуйлатыше-влак, профсоюз комитет шукерте огыл тыгай ойым пидыныт: «Мыланна тошто конторыжат йӧра, а у оралтыште медицина учреждений-влакым верандена».

Социальный справедливость принципым шуктен толын, тыгак ыштыме. Тышке врачебный амбулаторий, аптека кусненыт. Врач, кыдалаш специальный образованиян ныл специалист калык йодмым кумылын шуктат.

— Мемнан дене ончыкыжо, — ойла врач Владимир Федорович Николаев, — физический процедура кабинет, клинический лабораторий лийыт. Тыгак лавыра да вӱд полшымо дене эмлаш тӱҥалына. Кокымшо пачашыште кумло верлан профилакторий почылтеш. Тушто эмлыше техник, массажист, эмлыме физкультура дене инструктор деч посна огына код.

А совхоз директор, 147-ше номеран Солнечный избирательный округ деч Марий АССР Верховный Совет депутатыш кандидат С. С. Рахмаев ешара:

— Озанлык кӱшеш медицина учреждений-лан чыла оборудований ден инвентарьым налын пуэнна. Медицина пашаен-влаклан пашадарым [illegible] тылзе оза шым шӱдӧ кудло теңге оксам ойырена. Мрамор, моло шергакан материал дене сӧрастарыме контора мыланна огеш кӱл. Чылажат калыклан, материальный поянлыкым ыштен налше-влаклан лийже — шонымашна тече могай.

Э. ИВАНОВ.

Куженер

Профсоюз полша

«Лесной» совхозышто Марий телевиденийын репортержо-влакым кумылын вашлийыныт. Нунышт озанлыкыште тошто оралтым уэмдыме нерген каласкалыше передачым ямдылаш мыеныт. Туштыжо комплексный приемный, медицинский пункт, связь ден сбербанк отделений-влак верланеныт.

Поро полышым профсоюз-влак областной совет пуэн. Мутлан, медицинский пунктым олмыкташ 50 тӱжем, а 25 тӱжем теңгем у йӧча садлан мебельым, модышым, коверым да моло сатум налаш ойырен.

Облсовпроф почеш кодшо моло озанлыкланат полша. Параньга районысо «Ляжмаринский» совхозышто культура пӧртым уэмдаш 73 тӱжем, «Дружба» колхозышто спортзалым ышташ 50 тӱжем теңгем пуа.

О. КРАСИЛЬНИКОВ.

Шернур

Оза семын

«За коммунизм» колхозышто ик ий ончыч озанлык кӧргысӧ оксам кучылташ тӱҥалыныт ыле.

— Ме тудым типографийыште печатленна, — ойла колхоз правлений председатель В. Ремизов. — Кызыт оборотышто — 1,9 миллион теңге.

Валерий Викторович умылтара: тыгай окса дене запасной ужашым, топливым налаш арендный коллектив-влак [illegible]. Моло колхозникым тиде але вес участкыш колтымо годымат кучылташ йӧнлӧ. Мынярже кодын гын, тылзе мучаште государственный казначейский билет дене алмаштат. Тудыжо арендатор-влакын пашадарыштлан але аванслан кая. Колхоз окса мыняр шуко аныклалтеш, пашадар туварлан кушкеш.

Колхоз окса чын оза лияш туныкта.

О. ИВАНОВ.

Волжск

Эртарен темыме

Параньга

КПСС ОБКОМЫШТО

КПСС обком бюрон 1990 ий 30 январьыште лийше черетан заседанийыштыже 1989 ийлан Марий областной партийный организацийын составшым ончыктышо статистический отчет нерген йодышым ончымо.

КПСС обком бюро палемден: XIX Всесоюзный партийный конференцийын пунчалжым шуктен толын, партий горком ден райком-влак партийыш пурышо еҥ-влак деч утларак пентыдын йодаш тӱҥалыныт, партийыш пуртымым механически регулироватлыме деч ынде пальнак кораҥме, партийыш пуртымо еҥ-влакын составшт шотышто пентыде регламентаций ок кучылталт.

1989 ийыште КПСС членыш кандидатлан 858 еҥым пуртымо. КПСС членыш пуртымо-влак коклаште 53 процентше пашазе ден колхозник лийыныт. Партийыш пурышо-влак кокла гыч ик кумшо утла ужашыже — калык озанлык специалист, 45 процентше — Ленинский комсомолын воспитанникше, 38,4 процентше — ӱдырамаш, 46,6 процентше — высший да пытарен шуктыдымо высший образованиян еҥ-влак.

1990 ий 1 январьлан областной партийный организацийын радамыштыже 42,6 тӱжем коммунист лийын, нуно 1212 первичный да 1033 цеховый парторганизацийыш ушнен шогат. КПСС член ден членыш кандидат-влак кокла гыч 69 процентше материальный производство сферыште пашам ышта.

Партийный илышын нормыжым пудыртымылан, тӱрлӧ проступкым ыштымылан партий радам гыч 371 еҥым лукмо, Уставын 8 параграфше почеш КПСС радам гыч 239 еҥ каен.

Партий обком бюро КПСС горком ден райком-влаклан тыге кӱштен: партийыш пуртымо да коммунист-влакым воспитатлыме йодыш первичный парторганизаций-влакым организационно-политически пентгыдемдыме чумыр пашан ужашыже семын решатлалтшаш. Тиде паша коммунист-влакын организованностьыштым да дисциплиныштым нӧлталмашке, перестройкым виягдышаш верч, КПСС-ын XXVIII съездшылан ямдылалтме жапыште экономический, социальный да духовный сферылаште конкретный задачым решатлышаш верч нунын ответственностьыштым кугемдымашке виктаралтшаш.

КПСС обком бюро КПСС обкомын 1989 ий 19 майыште лийше кумшо пленумжын участникше-влакын луктын каласыме критический замечаний, ой да йодмаш-влакым кузе шуктен толмо нерген КПСС обкомын организационно-партийный ден кадровый паша отделжым вуйлатышын первый заместительже Г. С. Буланкинын информацийжым ончен лектын да шотыш налын.

Обком бюро наций-влак коклаште отношенийым да шемер-влакым интернационально воспитатлымашым саемдыме шотышто КПСС Марий обкомын тӱҥ мероприятийже-влакым пентгыдемден. Нуно печатьыште публиковатлыме лийыт.

КПСС обком бюро республикысе ола, район, производственный коллектив, шемер-влакын 1989 ийысе социалистический соревнованийыштын итогшо нерген пунчалым Марий АССР Министр-влак Совет, профсоюз-влак областной совет президиум да ВЛКСМ обком бюро дене пырля лукты. Пунчал печатьыште публиковатлыме лиеш.

КПСС обком бюрон заседанийыштыже Г. С. Буланкиным партий обкомын организационно-партийный ден кадровый паша отделжым вуйлатышылан пентгыдемдыме. Але марте тудо ты отдел вуйлатышын первый заместительже лийын.

КПСС обкомын секретариатыштыже, «Элыште преступность вашталеш кузе кучедалме нерген да правонарушений лийын кертмым кораҥдыме шотышто ешартыш мера нерген» КПСС ЦК-н пунчалжын требованийже дене келшышын, групповой ден организованный преступность вашталеш профилактикым ыштыме шотышто Марий АССР внутренний паша министерствын пашаж нерген йодышым каҥашыме.

Тыге палемдыме: Марий АССР внутренний паша министерство групповой ден организованный преступностьым шагалемдыме шотышто ятыр организационный да практический мерым ыштен шога гынат, тиде паша але кӱлеш кӱкшытыштӧ огыл.

1988 ий дене таҥастарымаште 1989 ийыште групповой преступлений 12 наре процентлан шукемын. Регистрироватлыме чыла преступлений кокла гыч кажне кудымшыжым тӱшкан ыштеныт. Преступный группа-влакын ыштыме нелеше преступлений шукемын. Кодшо ийыште наркотик дене кылдалтше групповой преступлений ончычсо деч шукырак лийын. Йошкар-Олаште самырык еҥ-влакын осал шонымашан группировкышт коклаште вашпижмаш умбакыжат лийын шога. 1989 ийыште тыште общественный порядкым кугу тӱшка дене 23 гана пудыртымо, тушто 500 утла еҥ участвоватлен, тышеч коктын коленыт, 25 еҥ сусырген.

Политаппаратын, парторганизаций-влакын пашашт [illegible] саемдалтеш. Нуно групповой ден организованный преступностьым шагалемдыме шотышто пашалан але кӱлеш влиянийым ыштен огыт шого.

КПСС обкомын секретариатше тыге темлен:

Марий АССР внутренний паша министерствын коллегийжылан (коллегий председатель КПСС член А. И. Дранцев) республикыште групповой ден организованный преступностьлан профилактикым ыштышашлан комплексный мероприятий планым юватылде ямдылаш лижман. Кадровый пашам тӱҥ гычак саемден колтымо, следственный ден оперативный подразделений-влакым кугу шинчымашан да опытан, утларак сайын ямдылалтше пашаен-влак дене организационно пентыдемдыме да нуным профессионально туныктымым саемдыме шотышто кӱлеш практический мерым ыштыман. Тидын годым организованный преступность вашталеш кучедалме шотышто отделенийын пашажым виягден колтымылан, организованный преступностьым пален налмаште да тидлан чаракым шындымаште тиде отделенийын организатлен шогымо рольжылан, отделенийым кӱлеш материально-технический средство дене пойдарымылан поснак кугу вниманийым ойыраш.

Внутренний паша министерствысе политотделлан, парткомлан (В. Б. Яковлевлан, В. П. Ивановлан) групповой ден организованный преступность вашталеш кучедалме задачым решатлымаште коммунист-влакын авангардный рольыштым кугемдыме шотышто, тиде пашан каен шогымыжлан нунын ответственностьыштым нӧлталме, кажне коллективыште деловой морально-психологический обстановкым ыштыме шотышто организаторский ден политический пашам саемдышашлан ешартыш мерым ыштыман.

Преступность вашталеш кучедалме шотышто жаплан ыштыме комитет (председатель КПСС член В. И. Романов) организованный преступность [illegible] маште внутренний паша министерствылан материально-технический полшышым пуымо нерген ике пунчалжым тичмашын шуктышашлан практический мерым ыштышаш.

КПСС обкомын бюроштыжо да секретариатыштыже тыгак ятыр моло йодышым ончымо.

ОЖНО МАРИЙ ЕҤ ная пашамат, кугу пашамат юмым налын тӱҥалын. Кид кучылгылыкым йодын, тӱ-

Г. Целищевын да И. Глазырин монтажник-влак бригадышт да шуко моло организацийысе ятыр коллектив

ысо «Прогресс» колхозын рӱдӧ илемжым — Выльыпсола ялым — латныльымше ий чоҥат. 4300 квадратный метр илыме верым ыштыме,

черан пӧрт-влакымат яндар чон дене чоҥен огытыл. Тыгайыште илаш пурышо-влаклан, кид шокшым кергаллен, шуко тӧрлатылаш логалын

почеш да проектым сайын эскерен чоҥеныт. Озанлык-влакын вуйлатышышт да чо-ҥымо пашам виктарыше специалистышт проектировщик-влак дене пентгыде кылым пыр-

...на учреждений...

Социальный справедливость принципым шуктен толын, тыгак ыштыме. Тыште врачебный амбулаторий, аптека кусненыт. Врач, кыдалаш специальный образованиян ныл специалист калык йодмым кумылын шуктат.

— Мемнан дене ончыкыжо, — ойла врач Владимир Федорович Николаев, — физический процедура кабинет, клинический лабораторий лийыт. Тыгак лавыра да вӱд полшымо дене эмлаш тӱҥалына. Кокымшо пачашыште кумло верлан профилакторий почылтеш. Пӱйым эмлыше техник, массажист, эмлыме физкультура дене инструктор деч посна огына код.

А совхоз директор, 147-ше номеран Солнечный избирательный округ деч Марий АССР Верховный Совет депутатыш кандидат С. С. Рахмаев ешара:

— Озанлык кӱшеш медицина учрежденийлан чыла оборудований ден инвентарьым налын пуэнна. Медицина пашаең-влаклан пашадарым тылаш тылзе еда шым шӱдӧ кудло теҥге оксам ойырена. Мрамор, моло шергакан материал дене сӧрастарыме контора мыланна огеш кӱл. Чылажат калыклан, материальный поянлыкым ыштен налше-влаклан лийже — шонымашна теве могай.

Э. ИВАНОВ.

Волжск

Эртарен темыме

Пушеҥгым обрабатыватлыше «Волжск» объединенийын коллективше мебель шотышто калыкын кушкын толшо йодмашыжым шуктышашлан уло куатым тӱрыс кучылташ тырша. Теве «Шарнымаш» мебель наборым ең-влак поснак шуко йодыт. Январьыште тудым лукмо планым эртарен темыме.

КОДШО кечылаште наборым торгайымашке колтымо шотышто договорный обязательствым шуктымо. Мутлан, Йошкар-Оласе «Промсату» объединенийыш 85 олмеш 91 наборым, Марпотребсоюзын базышкыже шӱдӧ олмеш кандашылан шукырак колтымо. Моло базылаштат ешартыш наборым налыныт.

Чыла цех кугу лектыш дене ышта. Сушильно-раскройный цех предприятийыште ик эн тӱҥлан шотлалтеш. Январьыште тудо ныл шӱдӧ утла «Шарнымаш» мебель наборлан, 560 утла платьылык шкафлан, шуко койкылан, кушеткылан, пӱкенлан, книга шӧрлыклан детальвлакым ямдылен. Цех январьысе планым ончылгоч темен.

Ан. АНДРЕЕВ.

Снимкыште: сушильно-раскройный цехын пашазыже-влак Ф. Харисова, З. Жаркова, С. Марьякупова, Г. Васильев, Е. Танаков.

Ф. Шамкаевын фотожо.

Оза семын

«За коммунизм» колхозышто ик ий ончыч озанлык кӧргысӧ оксам кучылташ тӱҥальыныт ыле.

— Ме тудым типографийыште печатленна, — ойла колхоз правлений председатель В. Ремизов. — Кызыт оборотышто — 1,9 миллион теҥге.

Валерий Викторович ӱмылтара: тыгай окса дене запасной ужашым, топливым налаш арендный коллектив-влак пайдаланат. Моло колхозникым тиде але вес участкыш колтымо годымат кучылташ йӧнлӧ. Мынярже кодын гын, тылзе мучаште государственный казначейский билет дене алмаштат. Тудыжо арендатор-влакын пашадарыштлан але авансылан кая. Колхоз окса мынияр шуко аныклалтеш, пашадар тунарлан кушкеш.

Колхоз окса чын оза лияш туныкта.

О. ИВАНОВ.

Параньга

Эн ончыч

«Коммунизмга» райгазет Марий АССР Госкомиздатын полиграфическо-редакционный издательствыштыже офсет печать дене лекташ тӱҥалын. Чыла материал связь канал дене колталтеш.

Республикысе чыла райгазетым ынде у техника полшымо дене лукмашке куснымо. Тыгай изданийын качествыже ятырлан сай. Тидыже тиражым кугемдаш полша.

Пале: эльыштына связь каналым чыла районный газет гыч нылымше ужашыжым лукташ кучылтыт. Онгай: тиде пашам мемнан республикыште эн ончыч шуктымо.

О. ЛЕТОВ.

Оршанка

Поро койыш

Поселкысо «Двин» кооператив благотворительный касым эртарен. Кооператор-влак пашан да сарын ветеранышт ден инвалидыштым калык театрын Н. Островскийын драмыж почеш шындыме «Не все коту масленница» спектакльышкыже ӱжыныт.

«Двин» кооператив представлений лӱмеш 800 теҥгем ойырен. Тиде оксам самодеятельный артист-влак «Порылык» («Милосердие») совет фондышко кусареныт.

Калык театр тыгай благотворительный акцийым ӱмаштат эртарен. Тунам погымо оксам армян калыклан полыш шотеш колтен. А кооператив эртыше ийыште гына В. И. Ленин лӱмеш Совет йоча фондышко райсобеслан полыш шотеш да поселкым тӱзаташ кок тӱжем чоло теҥгем ойырен.

В. ЯНАЛОВ.

маш, 46,6 процентше — высший да пытарен шуктыдымо высший образованиян ең-влак.

1990 ий 1 январьлан областной партийный организацийын радамыштыже 42,6 тӱжем коммунист лийын, нуно 1212 первичный да 1033 цеховый парторганизацийыш ушнен шогат. КПСС член ден членыш кандидат-влак кокла гыч 69 процентше материальный производство сферыште пашам ышта.

Партийный илышын нормыжым пудыртымылан, тӱрлӧ проступкым ыштымылан партий радам гыч 371 еңым лукмо, Уставын 8 параграфше почеш КПСС радам гыч 239 ең каен.

Партий обком бюро КПСС горком ден райком-влаклан тыге кӱштен: партийыш пуртымо да коммунист-влакым воспитатлыме йодыш пер[illegible]нально воспитатлымашым саемдыме шотышто КПСС Марий обкомын тӱҥ мероприятийже-влакым пеҥгыдемден. Нуно печатьыште публиковатлыме лийыт.

КПСС обком бюро республикысе ола, район, производственный коллектив, шемер-влакын 1989 ийысе социалистический соревнованийыштын итогшо нерген пунчалым Марий АССР Министр-влак Совет, профсоюз-влак областной совет президиум да ВЛКСМ обком бюро дене пырля луктын. Пунчал печатьыште публиковатлыме лиеш.

КПСС обком бюрон заседанийыштыже Г. С. Буланкиным партий обкомын организационно-партийный ден кадровый паша отделжым вуйлатышылан пеҥгыдемдыме. Але марте тудо ты отдел вуйлатышын первый заместительже лийын.

[illegible] Кодшо ийыште наркотик дене кылдалтше групповой преступлений ончычсо деч шукырак лийын. Йошкар-Олаште самырык ең-влакын осал шонымашан группировкышт коклаште вашпижмаш умбакыжат лийын шога. 1989 ийыште тыште общественный порядкым кугу тӱшка дене 23 гана пудыртымо, тушто 500 утла ең участвоватлен, тынеч коктын коленыт, 25 ең сусырген.

Политаппаратын, парторганизаций-влакын пашаже [illegible] эркын саемдалтеш. Нуно групповой ден организованный преступностьым шагалемдыме шотышто пашалан але кӱлеш влияниймым ыштен огыт шого.

КПСС обкомын секретариатше тыге темлен:

Марий АССР внутренний паша министерствын коллегийжылан (коллегий председатель КПСС член А. И. [illegible]) [illegible] коммунист-влакын авангардный рольыштым кугемдыме шотышто, тиде пашан каен шогымыжлан нуным ответственностьыштым нӧлталме, кажне коллективыште деловой морально-психологический обстановкым ыштыме шотышто организаторский ден политический пашам саемдышашлан ешартыш мерым ыштыман.

Преступность ваштареш кучедалме шотышто жаплан ыштыме комитет (председатель КПСС член В. И. Р[illegible]) [illegible] преступность ваштареш кучедалмаште внутренний паша министерствылан материально-технический полышым пуымо нерген шке пунчалжым тичмашын шуктышашлан практический мерым ыштыман.

КПСС обкомын бюроштыжо да секретариатыштыже тыгак ятыр моло йодышым ончымо.

[illegible]

ХАРТУМ. [illegible] вел ужесточитлыме суданский правительственный войска ден повстанческий отряд-влак коклаште [illegible] тале боевой действий [illegible]калын. [illegible] артиллерий дене лӱйкалымылан кӧра Джуба олаште кок ең колен, 17 ең сусырген, 17 пӧрт шаланен. Правительственный войска ола лишне вер-шӧрым шерын лектын, тидын годым 130 повстанецым пытарыме.

(ТАСС, 30 январь).

Лудшо дене мутланымаш

ЧОТКЫДО ЛИЙЖЕ, МОТОРЛЫК ДЕНЕ КУАНДАРЫЖЕ

ОЖНО МАРИЙ ЕҤ изи пашамат, кугу пашамат юмым налын тӱҥалын. Кид куштылгылыкым йодын, тӱҥалмым сайын мучашке шукташ полшаш сӧрвален. Но ӱшанжым эн ончычак шке кид-йолжылан, шке уш-акылжылан, мастарлыкшылан ыштен. Тунам оралте моторлыкшо дене пешыжак ойыртемалтын огыл гынат (копешне, тыгайжат лийын), тудо чоткыдын, кужун чытышын ышталтын. Курым дене шинчыше оралте-влак улыт.

Тошто марий «качество» мутым пален огыл. Пӧртым нӧлташ тӱҥалын гын, шочшыжлан, уныкажлан йӧржӧ манын тыршен. Чаплым ыштен. Шулдын чоҥаш йӧным муын. Лу ий наре ончыч Йошкар-Оласе Карл Маркс уремыште (кинде завод воктене) пу пӧртым пужышт. Курым наре шинчен манмым колынам. Пырняжым товар дене перымеке, кӱртньыла мурен. Ик шонто строитель тудым пужымым кече еда чон корштен ончен.

Кызыт чоҥен огыт мошто манын ынем каласе. Ожнысо дене кызытсе коклаште ваштaлтыш пеш кугу. Сайын чоҥымо шотышто пеҥгыдын йодыт. Ола ден ял-влакын тӱсышт ойыртемынак сылнештеш. Ме кушто илена, тыршена, канена — тушто чылажат мотор, чонлан келшыше лийшаш. Моторлык шулдын огеш тол, но тудо уке гын, эшеат шергыш шуэш. Тӱсдымӧ, шапалге сынан пӧртым, моло оралтым арик-турик чоҥымо годым шӱм-чонлан энгек ышталтеш. Сандене, чоным тыгай ынже сусырто манын, проектировщик ден строитель-влак олалам да яллам комплексно, моторын чоҥаш тыршат. Тидын годым кажне оралтылан келшыше верым ойырат.

«Чоҥаш сӱмырымӧ гай куштылго огыл», — маныт. Кызытсе гай кӱ полат-влакым нӧлтымаште качество тӱҥ верыш лектеш. Но ик вере тидым умылат да тыршат, а вес вере айда-лийже койыш денак илат. Чаплын ыштыше-влак шагалын огытыл. «Мариграждaнстрой» объединенийын 12-шо номеран СМУ-ж гыч Н. Ефимовын да В. Свинцовын каменщик-влак, 16-шо СУ-ж гыч А. Рукавишникован да О. Иванован маляр-влак, пӧртым шолдыра панель дене чоҥышо объединенийын 14-ше номеран СМУ-ж гыч Г. Целищевын да И. Глазыринын монтажник-влак бригадышт да шуко моло организацийысе ятыр коллектив чаплын ыштымышт дене ойыртемалтыт. Шуко ең нине бригадысе строитель-влакым палат, вашлийме еда тау мутым ойлат. Чаманаш логалеш, тыгай поро кумылым шуэн ужат. Ӱчкыдынжӧ у пачерыш илаш пурышо-влак строитель-влакым пӧртым кужун чоҥымылан, нунын деч кодшо тӱрлӧ чырлан орлат. А кӱшнӧ каласыме бригадылаште начарын ыштен огыт мошто. Тыште кажныже шке пашажым сайын палыше мастар, шукыж годым чыла сомыл тудлан вийлык, кажныже икте-весым алмаштен кертеш.

«Яллаште ең-влак пӧртым шканышт чоҥат, а шкалан чоҥымо тудо шкалан чоҥымак, — маныт, — начарын от ыште». Чын, шкалан чаплын тыршет. А строитель-влак шке калыклан огыт чоҥо мо? Молан южгунам почешышт экшыкым кок-кум ий дене тӧрлаш перна? Ик амалже — южо чоҥышо организаций вуйлатыше, ончычсо семынак планым темышаш верч гына тыршен, калык нерген шонаш монда. Планым темат, премийым налыт, а вара у оралтымак олмыкташ тӱҥалыт. «Приемочный комиссийже мом онча?» манын кертыт. Нуно паша качествым аклышыла шукыж годым чоҥымо норма ден правилым огыт ончо. Объектым тӱжвал тӱс дене гына аклыме койыш пытен огыл. Сандене шукыж годым пӧртсий куанымкондымо олмеш шӱм-чонеш кочым кода.

Ең-влакын илышышт, пашашт да канышышт дене кылдалтше оралте кызыт нигунамсе деч чапле да чыла шотыштат йӧнан лийшаш. Но вес тӱрлӧ сӱрет палдырна. Звенигово районысо «Прогресс» колхозын рӱдӧ илемжым — Выльыпсола ялым — латнылымше ий чоҥат. 4300 квадратный метр илыме верым ыштыме, школ, йоча сад, торгайыме центр шочыныт. Шуко пачашан да пачеран, коттедж типан, кок пачеран пӧрт-влак кушкын шогалыныт да чоҥалтыт. 230 еш оласе деч нимо дене ойыртемалтдыме пачерыште илат. Шукышт илаш пурымо деч ончыч строитель-влакын экшыкыштым кужу жап корандылыныт. Чоҥымо качество нерген тыште шургымаш эре гаяк лектеш. Пытартыш жапыште гына ныл пӧртыштӧ ситыдымашым титакан-влак шке кӱшеш тӧрленыт. Пачерлаште йӱштӧ лийын, шокшым пуымо сетьым пужен ыштымаште кужун юватылаш пернен. Йоча садыште экшыкым озанлык шке вий дене кок ий гыч иже тӧрлатен пытарен кертын. Молан тыге лиеш? Ответственность да дисциплина огеш сите.

Колхоз ден совхозлаште шке пашаеҥыштлан чылажымат чаплын ыштышаш улыт, шонет. Тыгак лийшаш. Мӧҥгешла койышат палдырна. Мутлан, Медведево районысо Руш Кукмор ялыште ик пачеран пӧртыш тудым госкомиссийлан аклаш пуыде илаш пуртеныт. Экшык шуко. Актуганыште кок пачеран пӧртым проектно-сметный документаций деч посна чоҥеныт. «Большевик» совхозын строительже-влакат товарым кучен огыт мошто манаш лиеш. Арик-турикышт чоным корштара. Паганурышто чоҥымо пӧртлаште кӱварым иле оҥа дене вакшыныт. Тудо кошкен, кадыргыл пытен, шелше лийын. Конта-влак пӧртыш шикшым тӱргат. Пӧлемлаште кыдежымат кадыр кидан-влак ыштеныт. Кутэнерыште арболит гыч кокыт да ик пачеран пӧрт-влакымат яндар чон дене чоҥен огытыл. Тыгайышке илаш пурышо-влаклан, кид шокшым кергалтен, шуко тӧрлатылаш логалын.

«Мылам огыл, весылан керек», — манме кумыл дене чоҥаш ок лий. Кызыт чылалан раш: качествым нӧлталме дене калыкын илышыжат утларак уланеш. Тугеже тидым мондыман огыл: пашам кузе ыштена, тугак илаш тӱҥалына. Яллаштат калык чапле пӧртыштӧ илаш праван. Но теве Йошкар-Оласе пӧртлык шолдыра панельым лукшо заводышто лийме годым чылт ӧрыктарышт. Ик вере йӧрдымыш лекше шуко пырдыжлык плитам йыгыре ойырен шогалтеныт ыле. «Йӧным муын, ялыш колтена. Тушто йӧра», — маньыч. Намысышт кушто? Яллаште илыше калыкшым мош ужыт?

Чынак, яллаште шуко чоҥаш палемдыме. Савырныл веле шукто. Но шуко манме дене чаплын маймыжымат мондыман огыл. Ик тукымлан огына чоҥо. Уныканан уныкажлан илаш йӧршӧ лийже манын тыршыман. Пӧрт чоткыдо деч коч мотор лийшаш. Кажныже шке тӱсшӧ дене ойыртемалтшаш. Ял дене ялын архитектурный сынышт иктыжын весыж деч моторрак лиеш гын, пеш сай.

Республикыштына колхоз ден совхоз-влакын чыла рӱдӧ илемышт да кугурак ялышт генеральный план почеш чоҥалтыт. Проектный организаций-влак тоштемше планым уэмдат. Советский районысо Михайловка, Куженер районысо Тумньымучаш, Оршанка районысо Шулка селалаште, Йошкар-Ола совхоз-техникумысо Азяково, Звенигово районысо Красный Яр яллаште да шуко моло вере генплан почеш да проектым сайын эскерен чоҥеныт. Озанлыквлакын вуйлатышышт да чоҥымо пашам виктарыше специалистышт проектировщик-влак дене пеҥгыде кылым кучат, чыла йодышым пырля решатлат. Ең верч тыршымышт коеш.

А теве Шернур районысо южо озанлыклаште вуйлатыше ден специалист-влак мом шонат, умылаш неле. Йӧршеш вустык койышым ончыктеныт «Дружба» колхозысо Лажъялыште. Проектыште йоча садым чоҥаш ончыктымо олмеш пӧртлам шынденыт. Тугакат шергын ыштыме генпланым уэш пужен ышташ пернен. А йоча садлан йӧршеш у проект кӱлын. «Восход» колхозышто тӱрлӧ жапыште коло ныл пӧртым чоҥаш верым палемдыме улмаш. Но нуным озанлыкысе йӧршеш вес яллаш нӧлтеныт. Тыгайжым кажне районышто ужаш лиеш.

Чоҥаш гын, лийже курымашлык, манына. Тидын верч тыршышаш улына. Пырдыж пеҥгыде, шокшым куча, тувраш гыч вӱд ок його, пӧлем-влак волгалтыт гын, тиде сай. Кажне пӧрт тыгай лийшаш. Тунам веле куанен илет. Тиде кажне еҥын шонымашыже. Шке села, ял верчат шке пӧртысӧ гаяк мотор лийже манын тыршыман. Кажне шке шочмо, пашам ыштыме пыжашык верч кугешнышаш. Тудым моторым ыштылаш верч вийым пыштышаш.

Шарнышаш улына: ял ден села-влакым чоҥымаште моторлык верч тыршымаш социальный велым гына огыл кӱлешан. Экономический велым пайдаже кутурак манына гын, нимыняр йоҥылыш огына лий. Строитель-влак кузе моторын чоҥат, илемым кузе тӱзатен кодат, куан тунар ешаралтеш. Моторлыкым ужын да шижын, айдемын чонжо волгалтеш, кумыл нӧлталтеш, пашажат утларак ушнаш тӱҥалеш. Тидын нерген мондаш, тидым шеҥгек шӱкалаш ок лий.

Мо чоҥалтеш гын, чылажат калыклан. Сандене мо чоҥалтеш гын, чылажат чоткыдо да чоным куандарыше лийшаш. Тидым ең-влакын кушкын толшо культурышт йодеш.

Ан. АНДРЕЕВ,
промышленность, строительство да транспорт отдел вуйлатыше.

КИНДЕ — СИЙ ДА ИЛЫШ ВИЙ

Тиде калык мутым Параньга районысо «Знамя» колхозышто эреак ушышто кучат да кугу лектышым налшашлан чылажымат ышташ тыршат

КЫЗЫТ теле рӱдӧ. Пасу пашаеҥ-влакын илышыштышт ярсе жап, манаш лиеш. Но кодшо кечылаште «Знамя» колхозышто лийме годым тыгай шӱлышым, ласкан илыме койыш-шоктышым ужаш ыш логал. Озанлыкысе механизатор-влак шошо-кеҥеж кечыласе семынак пашам кыртмен ыштеныт: ик вере ош шыҥалык дене леведалтше пасушто лумым куралыныт, кӱкшӧ каштам ыштылыныт, вес вере органический ӱяҥдышым шупшыктеныт.

Матародо, Ондропсола кундемысе калыкын тыге азапланымыжым умылаш неле огыл. Кызыт утыждене ласкан илет, шурно лектышлан ӱшанле негызым от ыште гын, пеш шуко йомдарет. Тунам, манмыла, вер гыч тарванен кудалше поездым поктен от шу.

Шке жапыштыже тидым шотыш налдымылан «Знамя» колхозын члежже-влаклан когаргаш логалын. Тиде иктаж лу ий наре ончыч лийын. Такшым тунамат тыште мландым ӱяҥдыме, тудлан ешартыш вийым пуымо йодышым шинча ончылно кучаш тыршеныт. Но пасушко мыняр фосфор, калий да азот вочмым чылаж годымак эскерен огытыл. Агрохимлабораторий гыч кондымо черетан анализ озанлыкысе агрономический службым чот ӧрыктарен, молан манаш гын, тиде анализ шӱдӧ грамм почвышто улыжат вич миллиграмм фосфор улмым ончыктен. Тыгай надыр дене кугу шурно лектыш омеш веле кончен кертын. Тунам колхозын тӱҥ агрономжо С. В. Гордеев правленийын заседанийыштыже тиде йодышым мотком туран нӧлталын.

Правлений член-влак шке пасуштын технологийым умленыт. Икмыняр жап гыч Сельхозхимий дене пасушко фосфор ломашым шукырак лукташ тӱҥалме нерген договорым ыштыме. Тиде пашаште верысе отряд ушналтын. Нурышто калийым ... верлат шагал огыл тыршыме. Кызыт нуным ... ойлен ... шуктымо. Фосфор гын ... пачаш наре шукемын.

«Мланде пушкыдо, ӱян — шурно лиеш поян» манме калык мут тыште кажне ийын гаяк чын улмыжым пеҥгыдемден толеш. Латкокымшо вичияшын нылымше ийже тидым уэш раш почын ончыктен. Параньга кундемыште пырчан шурнын кокла лектышыже 15,7 центнер лийын гын, «Знамяште» тиде ийыштым лу центнер ... улман верым йӧрата гын, весылан корем тайыл, поснак кечывалвел могырыш лупшалт вочшо тайыл, утларак келшен толеш, кумшо тӧр пасум йӧрата.

Колхозышто чыла тидым шотышкак налаш тыршат, санденак шуэн огыл ик пасушко тӱрлӧ культура йыгыре ӱдалтеш. Тидыже, кокешне, чылаланак огеш келше. Тӱҥ агрономлан ик гана веле огыл тӱрлӧ погынымаш ден совещанийлаште, эсогыл партий райкомын пленумлаштыжат колхоз нурым «тӱрлӧ тӱсан поташ» савырымылан ӧпке шомакым колаш верештын.

Эше чот огеш келше тыгай участкылаште пашам ышташ механизатор-влаклан. Кугу скорость дене кудал колтышаш олмеш нунылан нине аҥалаште рульым мыняр пӱтыркалаш перна! Мый умылем: тыгай годым агрономический службым могай мут дене гына ятлен огыт пытаре. Но вара, пасум тӧр ужар шыҥалык левед вочмеке, поснак шурным погымо кечылаште, нунын койышшоктышышт ваштелтеш, чот пушкыдемеш, шке специалистышт нерген поро мутым гына ойлаш тӱҥалыт.

Семен Васильевичын каласкалымыж почеш, шурно лектышым ,умбакыже нӧлталшашлан ончыкыжым органический ӱяҥдыш дене пашам эше утларак сайын ышташ кӱлеш. Кызытеш гектарлан шотлымаште лу тонн утларак компостым луктыт. А кеч-могай игечыштат гектар еда 35 центнер пырчым погаш палемдымым шотыш налаш гын, лучко тонныш шукташ кӱлеш. Такше кызыт ты шотышто паша шагал огыл ышталтеш. Таче марте курыш тӱҥ шотышто торф да терыс гыч ыштыме компост гына луктaлтын гын, ынде корем пундаште погынышо йошкыным — сапропельым — кучылташ мутланен келшеныт. Куатле экскаваторын полшымыж дене тыгай ӱяҥдышым уже 40 тӱжем тонн утла чумырен оптымо. Вашке тудо пасушко луммо лиеш. Ончыкыжым сидератлан кугурак верым ойыраш палемдыме. Ӱяҥдыш семын рапсым кучылташ шонат. Пытартыш ийлаште тудо утыр кугурак лектышым пуаш тӱҥалын. Ӱмаште рапсым гектар еда латкандаш центнер дене поген налме.

— Кумло вич центнер кутылтан лектыш — мемнан вийлык, — ойлат «Знамяште». — Кум ий ончыч тылечат кугурак лектышан шурным ончен кушташ ыле молан тудын дене чеверласышаш улына? Южо еҥ тиде сортын экшыкше семын олымжо кӱчык лиймым ончыкта, пуйто тыге ятыр кормам йомдараш лиеш. Корма нерген мут лектын гын, мый шудым, сенажым ситышын шапашлаш утларак келшылан шотлем. А тыгай кургыжлан шукияш шудым, тӱҥ шотышто отызан кушкыл-влакым, икияш культурым утларак кушташ кӱлеш.

Моло ял озанлык культура кокла гыч «Знамяште» «Зазерский-85» шожлан, «Труженик» пурсалан, «Сельма» шӱльылан тӱҥ верым ойырен шогат. Урлыкашын качествыже эре сай лиеда. Тений шошымат тыште икымше да кокымшо классыш шуктымо пырчым гына ӱдаш тӱҥалыт. Кусньшо фондышт пыштыме уржа тыгаяк.

А кӧн пашам ышташ тӱҥалшашыж нерген ойлаш гын, шошым пасушко арендатор-влак лектыт. Ӱмаште кокымшо бригадыште арендный коллективын пашам сайын шуктен толмыжым шотыш налын, тений чыла механизатор дене арендный отношений почеш кылым кучаш тӱҥалаш пунчалме. Нуно чыланат — Геннадий Степанович Егоров, Валерий Александрович Кутузов, Владислав Николаевич Золотарев, Альберт Владимирович Васинкин да молат — кугу опытан, ӱшанен пуымо паша верч мутым кучен моштышо улыт. Нунылан нимогай тергыше, паша качествыштым шеҥгеч эскерен коштшо огеш кӱл.

— Ме, конешне, тенийт, вичияшын пытартыш ийыштыже, кугу лектышан шурным ончен куштышашлан шке вийнам огына чамане, — мане Семен Васильевич. — Но чумыр ял озанлыкым умбакыже виянгдыме нерген ойлаш гын, кызытсе сӱретым ваштaлташ кӱлеш. Шке шоналтен ончыза: промышленность мыланна техникым, запасной ужаш-влакым, минеральный ӱяҥдышым чот кугемдыме ак дене колташ тӱҥалын, горючийлан ак шергештын, а мемнан продукцийнам ончычсо семынак шулдо ак дене налын шогат. Йӧра, кызыт колхоз ден совхоз-влаклан дотаций пуалтеш лийже, тидыже мыланна мыняр-гынат йол ӱмбалне пеҥгыдынрак шогаш йӧным пуа. А ончыкыжым кузе лийман? Вет эре тыге шуйнаш огеш тӱгал. Кажне кандыраи мучашыже уло. Ял озанлык ончылно лекше нелылыкым пытараш ик корно гына: мемнан ыштен налме ...

ЙӦРАТЫМЕ ЭЛЫШТЫНА

БАМ-ыште

АМУРСКИЙ ОБЛАСТЬ. Байкало-Амурский магистральым шукерте огыл йоршешлан пашаш колтымо. Тушто ятыр у пассажирский маршрутым почмо. Красноярск — Усть-Кут — Комсомольск-на-Амуре — Хабаровск поезд дене пӱтынь БАМ мучко кудал эрташ лиеш. Якут АССР-ысе Нерюнгри гыч Москвашке пассажирский состав-влак трассын касвел участкыж дене кошташ тӱҥалыныт, тыге корнышто лийме жап кандаш шагатлан кӱчыкемын. БАМ-ыште кок у маршрутым почмо: Тында ден Февральск коклаште да Тында ден Северо-Байкальск коклаште. Тенийсе план почеш грузооборот ныл пачаш утла кугемшаш.

СНИМКЫШТЕ: ынде БАМ гоч поезд шукырак эрта, санденe корным обслуживатлашат пашa вий утларак кӱлеш. Кӱртньӧ корно монтер-влак О. Горбунов ден А. Губарь Тында станций кундемыште шке участкыштышт кӱртньӧ корно эреак сай лийже манын чот тыршат.

ТАСС-ын фотожо.

Йоча пӧртлан

ТОМСК. Оласе уремлаште частный такси-влак кошташ тӱҥалыныт, нунын ончыл лидаштышт йоча-влакын фотографийыштым пижыктыме да «Д» буквам возымо. Тиде букваже «йо-

ПАША ЛЕКТЫШЫМ КУГЕМДАШ

1989 ийыште экономикым структурно пужен уэмдымашке, тудым социальный йодыш велыш мелын савырымашке да финанс шот дене тазаҥдымашке виктaралтше мерым шуктен толмо, ойлалтеш 1989 ийыште СССР-ым социально-экономически виянгдыме нерген СССР Госкомстатын увертарымаштыже. Производствын средствыжым лукмо дене таҥгастарымаште калык кучылтмо сатум лукмашым кугемден толмо темп кугурак лийын. Оборонный промышленностьышто конверсий тӱҥалын. Социальный сферылан инвестицийым эн ончыч ойыраш тӱҥалме. Кызытсе потреблениилан да производственный огыл строительствылан ойырымо ресурсын ужашыже национальный доходышто 83 процентым эртен, тылеч ончычсо ийыште ты показатель 82,3 процент лийын. Калыкын илышыжым саемдыме шотышто талук жаплан шукташ палемдыме централизованный мероприятий илышыш пурталтын. Эн изи пенсийым кугемдыме.

Кодшо ийыште чумыр национальный продуктым ыштен налмаш (ак ваштaлтмын влиянийжым шотыш налде) 3 процентлан кугемын, национальный доход 2,4 процентлан ешаралтын, общественный паша лектыш 2,3 процентлан кугемын. Озанлык пашам шуктен толмо у формым кучылтмаш кумдаҥеш.

Тидын годымак элыште экономический ситуаций неле лийын кодеш. Потребительский рынкыште нелылык ешаралтын. Экономика эркынрак виянгаш тӱҥалын. Элым экономически да социально виянгдыме талукаш план пеш кӱлешан шуко показатель дене темалтын огыл. Государственный бюджетыште роскот доход деч 120,8 миллиард теҥгелан утларак лийшаш ыле, финансым тазаҥдыме шотышто мера-влакын комплексыштым илышыш пуртымылан кӧра тиде ойыртемым 92 миллиард теҥге марте иземден кертме. Эл кӧргысӧ государственный парым 400 миллиард теҥгеш лишемын.

Оборот гыч налме налог семын бюджетыш 111,1 миллиард теҥге пурен, тидыже ончылийысе деч 10,1 миллиард теҥгелан, але 10 процентлан, шукырак. 1989 ийыште прибыль ончычсо ий деч шукырак лийын. Но тиде ешартыш кугытын ятыр ужашыжым акым амал деч посна кугемдымылан кӧра налме.

1988 ий дене таҥгастарымаште оксам обращенийыш 56 процентлан шукырак колтымо да талук жапыште 18 миллиард утла теҥгеш шуын.

1988 ий дене таҥгастарымаште потребительский сатулан да окса тӱлыман услугылан ак 2 процентлан кугем налын, тидыже 1988 ийысе деч 11,6 миллиард теҥгелан шуко. Тышеч 50 наре процентшым окса дене пуымо.

Калыкын окса доходшо тылеч ончычсо ий дене таҥгастарымаште 64 миллиард наре теҥгелан, але 12,9 процентлан, кугемын да планыште палемдыме деч 57,7 миллиард теҥгелан шукырак лийын. Окса доход сатӱ ден услугылан роскотын кушкын толмыж деч 1,4 гана писынрак кушкын.

СССР сберегательный банкын учреждениилаштыже калыкын аралыме окса 1989 ийыште 41 миллиард теҥгелан шукемын да 337,7 миллиард теҥгеш шуын.

Пашазе ден служащий-влакын ешыштын кочкыш продуктым налаш кайыше окса роскотышт тылеч ончычсо ий дене таҥгастарымаште 4 процентлан кугемын, продовольственный огыл сатум налаш — 13 процентлан, колхозник-влакын ешыштышт, тидыжланат, тудыжланат — 6 процентлан.

1989 ий 1 октябрь гыч нигот шот дене налме эн изи пенсийым тылзыште 70 теҥге марте кугемдыме, тидыже 20 миллион пенсионерын, тидын шотыштак 8 миллион колхозникын, материальный положенийжым саемдаш йӧным пуэн. I да II группан 2 миллион инвалидын материальный положенийже саемын, тыгай инвалид-влакын эн изи пенсийыштым 85 да 70 теҥге марте кугемдыме. Колышо военнослужащий-влакын тулыкеш кодшо 800 тӱжем вате-шамычын материальный положенийышт саемын, нунылан пукшышо еҥым йомдарымылан кӧра тылзыште 60 теҥге деч шагал огыл кугытан пенсийым тӱлаш ыштыме. Нине мероприятийым шукташ 1989 ийын нылымше кварталыштыже гына 1,3 миллиард теҥгем кучылтмо. Оласе да ялысе шемер-влаклан пенсийым тӱлымаште ойыртемым пытарыме.

Алкоголян напиткыге шотлымаште розничный ак дене 426 миллиард теҥгеаш калык кучылтмо сатум ыштен лукмо, тидыже тылеч ончычсо ийысе деч 30 миллиард теҥгелан, але 7 процентлан, шукырак. Вес элла гыч сатум 1988 ийысе деч 8 миллиард наре теҥгелан, але 19 процентлан, шукырак кондымо. Шергырак сатум ыштен лукмаш ешаралтын.

Конверсийлан кӧра оборонный отрасльласе предприятийлаште калык кучылтмо сатум ыштен лукмаш пӱтынь промышленностьысо дене таҥгастарымаште утларак писын шукемын. Тыгай предприятийлаште сатум ыштен лукмо ешартыш кугыт 11 процентыш шуын.

Розничный товарооборот ...

аралыме мероприятийлам шукташ кучылтмо чумыр роскот 12 миллиард утла теҥгеш шуын, тидын шотыштак 3 миллиард утла теҥгеже — государственный капитальный вложений. Пӱртӱс аралыме паша дене кылдалтше ятыр кугу объектым ыштыме. Тидын годымак эртарыме мероприятий экологический обстановкым чыла вереак саемдаш йӧным пуэн огыл.

Ӱмаште научно-технический программа-влакым илышыш пуртымо, ресурсым перегыме шотышто мероприятий-влак шукталтыныт. Государственный реестрыш физикыште, химийыште, биологийыште, медицинышт ыштыме 15 научный открытийым, 85 тӱжем изобретенийым пуртымо.

Промышленностьышто 4,4 тӱжем у изделийым освоитлыме да лукташ тӱҥалме. Наукым да техникым виянгдыме шотышто 1989 ийлан госзаказ 86 процентлан шукталтын. Ресурсым перегыме пашаште тура савыртыш лийын огыл.

Промышленностьышто государственный заказ да потребитель-влак дене викак ыштыме кыл дене келшышын продукцийым колтен шогымо шотышто договорный обязательствым 98,6 процентлан шуктымо. Потребитель-влаклан 10,6 миллиард теҥгеаш продукцийым колтен шуктымо огыл. Кажне визымше объединений ден предприятий договорный обязательствым шуктен огытыл.

1989 ийыште промышленный производствын ешартыш кугытшо 1,7 процентыш шуын, продукцийым сутка еда кокла шот дене лукмо кугыт 2,2 процентлан ешаралтын. Производствын пеш изи темп дене кугем толмыжо 1989 ийын кокымшо пелыштыже тӱҥ шотышто промышленностьын начарын пашам ыштымыж дене кылдалтын.

Ӱмаште экономикым социальный сфера дек мелын савырен толмым ончыктышо кӱлешан ойыртемлан теве мо шотлалтеш: промышленностьышто «А» группыш пурышо продукцийым шукырак ыштен лукмо темп дене таҥгастарымаште «Б» группыш пурышо продукцийым шукырак ыштен лукмо темп ятырлан кугурак лийын. Тӱрыснек налмаште талук жапыште «Б» группыш пурышо продукцийым ыштен лукмаш 4,8 процентлан ешаралтын, «А» группыш пурышо продукцийым лукмаш — 0,7 процентлан.

Пашам ыштыше ик еҥлан шотлымаште продукцийым лукмаш 3,1 процентлан кугемын. Промышленный продукцийым ыштен лукмо пӱтынь ешартыш кугытыш пашаеҥым шагалемдыме жапыштак паша лектышым кугемдыме кӱшеш шумо.

1988 ий дене таҥгастары- ...

даш финансированийын чыла источникше кӱшеш 67 миллиард наре теҥге капитальный вложенийым, але пӱтынь калык озанлыклан ойырымо капитальный вложенийын 31 процентшым, кучылтмо.

1989 ийыште пӱтынь калык озанлыкыште финансированийын чыла источникше кӱшеш 219,4 миллиард теҥге капитальный вложенийым освоитлыме, 189,1 миллиард теҥгеаш тӱҥ фондым пашаш колтымо. Капитальный-строительствым финансироватлаш ойырымо государственный капитальный вложенийын чумыр кугытыштыжо предприятий ден организаций-влакын шке средствыштын ужашыже 49 процентыш шуын, 1988 ийыште 40 процент ыле. Пашам ыштыше производственный аппаратым у техника дене пойдараш да реконструкцийым эртараш 50,8 миллиард теҥге государственный капитальный вложенийым (производствым виянгдаш кайыше чыла роскотын пеле нарыжым) кучылтмо, тидыже тылеч ончычсо ийысе деч 3 процентлан шукырак.

Туге гынат государственный капитальный вложений (предприятий ден организаций-влакын планыштын суммыж почеш) кӱшеш тӱҥ фондым пашаш колтымо шотышто талукаш заданий 92 процентлан шукталтын. Пеш кӱлешан производственный куат-влакым пашаш колтымо пусковой программа кӱрылтын.

Строительно - монтажный организаций-влак 108,7 миллиард теҥгеаш подрядный пашам шуктеныт, тидыже планын 99,2 процентше лиеш, пусковой объектлаште 46,9 миллиард теҥгеаш подрядный пашам шуктеныт, тидыже планын 98 процентше лиеш.

Строительство фронтын кумдаҥ толмыжым чарыме шотышто мерым илышыш пуртен кертме огыл, ончычсо семынак чоҥымо жап нормым кок пачаш утла эрта.

Государственный предприятий ден организаций-влак 191,6 миллиард теҥге капитальный вложенийым, але 99,1 процент лимитым, освоитленыт. Тылеч ончычсо ий дене таҥгастарымаште государственный капитальный вложенийын кугытшо 1,6 процентлан ешаралтын. Пӱтынь калык озанлыкым налмаште кучылтмо государственный капитальный вложений тӱҥ фондым пашаш колтымо деч 27,6 миллиард теҥгелан кугурак лийын, тидыже мучашке шуктыдымо объект шукеммашке конден.

Грузым кӱртньӧ корно транспорт дене шупшыктымо шотышто госзаказ 16,6 миллион тоннлан (0,7 процентлан) шукталтын огыл.

Транспортышто пассажирооборот тылеч ончычсо ий ...

фосфор ложашым шукырак пуктяш тӱҥалме нерген договорым ыштыме. Тиде пашашке верысе отрядат ушналтын. Нурышто калийым ешарышаш верчат шагал огыл тыршыме. Кызыт нуным кӱлеш нормыш шуктымо, фосфор гын ныл пачаш наре шукемын.

«Мланде пушкыдо, ӱяҥ — шурно лиеш поян» манме калык мут тыште кажне ийын галк чын улмыжым пеҥгыдемден толеш. Латкокымшо вичиияшын ылымше ийже тидым уэш раш почын сиычыктен. Параньга кундемыште пырчан шурнын кокла лектышыже 15,7 центнер лийын гын, «Знамяште» тиде кӱкшытым лу центнер дене эртен кайыме, гектар еда кокла шот дене 25,1 центнер пырчым шийын налме. Посна культура-влакым, мутлан, шӱльым, шожым ончалаш гын, ойыртем тылечат кугу. Районысо колхоз ден совхозлаште кажне гектар гыч шӱльым 17,3, шожым 14,1 центнер дене налме гын, Матародо кундемыште нине культура 28 да 25,9 центнер дене лектыныт. Паренге шотыштат тидымак каласаш лиеш, районысо кокла лектышым 64 центнерлан эртен кайыме.

Но колхозышто тыгай лектыш денат ынешт серлаге. Эсогыл кодшо ийысе гай йӧндымӧ игечыштат кугурак лектышым налшаш верч азапланат. Нуно ӱшанат: нурвечышт тидым ыштен кертеш. Тыгай шо..маш денак озанлыкыште кажне лапчык пасу гыч ешартыш лектышым налшашлан у деч у йӧным кычалыт.

— Южгунамже ик аҥашкак кок-кум тӱрлӧ культурым йыгыре ӱдыкташ логалеш, — каласкала Семен Васильевич, колхозын тӱҥ агрономжо.— Шкеат ужында, мемнан пасуна степьысе гай тӧр огыл: кӱкшакан, тайылан, корем дене пӱчкедалтше. Кажне кайык шкаланже пыжашым опташ келшыше верым кычалеш манме семын, кажне культурылан веле огыл, тыгак кажне сортлан нунылан гына келшыше мланде кӱлеш. Икте лапкарак, вӱдыжгӧ утларак пелым — кӱчылташ ... нен келшеныт. Куатле экскаваторын полшымыж дене тыгай ӱяҥдышым уже 40 тӱжем тонн утла чумырен оптымо. Вашке тудо пасушко лукмо лиеш. Ончыкыжым сидератлан кугурак верым ойыраш палемдыме. Ӱяҥдыш семын рапсым кучылташ шонат. Пытартыш ийлаште тудо утыр кугурак лектышым пуаш тӱҥалын. Ӱмаште рапсым гектар еда латкандаш центнер дене поген налме.

— Кумло вич центнер кугытан лектыш — мемнан вийлык, — ойлат «Знамяште». — Кум ий ончыч тылечат кугурак лектышан шурным ончен куштенна ыле. Но тунам игече пеш келшыш. А мемнан задаше шогыш. А мемнан задачына — кеч-могай игечыштат чапле лектышым налаш. Тунам веле озанлыкын чыла кӱлешлыкшылан пырчым ситарен кертына.

Шке шонымашке шушашлан урлыкаш верч чот тыршат. Тыште ик шошымат, шыжымат кокымшо класс деч начар пырчым ӱдымашыш уке. Шукыж годым нурыш икымше классыш шуктымо икымше да кокымшо репродукциян урлыкашым гына веранден шогат. Йӧн лийме семын элитам кычал муаш тыршат. Тыге азапланымаш арам огеш лий. Теве ӱмаште икмыняр кумдыкыш шожын элита урлыкашыжым ӱдымӧ ыле. Тиде пасушто кажне гектар гыч 33,5 центнер пырчым поген налме. Тыгаяк шӱльын кокла лектышыже 31,5 центнер лийын.

Семен Васильевич дене мутланыме годым могай сорт-влаклан утларак верым ойырымо нерген шомакым лукна. Тудын умылтарымыж почеш, сортым вашталтылаш огыт вашке. Тӱҥ шотышто пытартыш ийлаште сай могырым ончыктышо сорт-влаклан эгертат.

— Теве «Чулпан» уржам налаш, — мане агроном. — 1986 ийыште ме тудым гектар еда 43,2 центнер дене поген налынна ыле. Кодшо ийыштат, йӧндымӧ игече шоген гынат, кажне гектар 25 центнер утла пуэн. Тугеже ... ность мыланна техникым, запасной ужаш-влакым, минеральный ӱяҥдышым чот кугемдыме ак дене колташ тӱҥалын, горючийлан ак шеҥгалын, а мемнан продукцийнам ончычсо семынак шулдо ак дене налын шогат. Йӧра, кызыт колхоз ден совхоз-влаклан дотаций пуалтеш лийже, тидыже мыланна мыняр-гынат йол ӱмбалне пеҥгыдынрак шогаш йӧным пуа. А ончыкыжым кузе лийман? Вет эре тыге шуйнаш огеш тӱҥгал. Кажне кандыран мучашыже уло. Ял озанлык ончылно лекше нелылыкым пытараш ик корно гына: мемнан ыштен налме продукцийлан чын акым палемдыман. Тыге веле аграрный сектор моло семынак пайдалын вияҥ кертеш. Тидым ыштыде нигузеат огеш лий, молан манаш гын, пӱтынь калык озанлык мемнан дене ойыраш лийдымын кылдалтын, ял озанлык продукций деч посна иктат илен огеш керт. Тугеже тудым илыш вий семын ончыман. Пытартыш жапыште тидын нерген газетлаштат шуко возат, радио ден телепередачылаштат чӱчкыдын каласкалат. Мый СССР-ын калык депутатше, колхоз-влакын Всероссийский советыштын председательже, Тульский областьысе «Новомосковский» агропромышленный объединенийын председательже Василий Александрович Стародубцевын да моло лӱмлӧ еҥ-влакын ты шотышто ойлымыштым тӱткын эскерем, нунын дене шуко шотышто келшем. Ял озанлыкым ик ончыл верыш шындаш кӱлеш.

Чынак, кызыт, элыште кугу вашталтыш лийын шогымо жапыште, лач тыгай шонымаш дене, тачетеҥгечсе деч кугурак, эрла тачысе деч чаплырак сеҥымашыш шуаш шонен да тышке шушашлан чылажымат ыштен тыршен гына илаш лиеш. Тидым партий ЦК-н пытартыш жапыште лийше Пленумлаштыже, СССР-ысе калык депутат-влакын съездыштыш уэш да уэш каласыме.

А. АВИПОВ.

Йоча пӧртлан

ТОМСК. Оласе уремлаште частный такси-влак коляш тӱҥалыныт, нунын ончыл яндаштышт йоча-влакын фотографийыштым пижыктыме да «Д» буквам возымо. Тиде букваже «йоча», «йоча пӧрт» манмым ончыкта. Легковой машинан витле еҥ—тӱҥ шотышто пенсионер-влак — тулык йоча-влаклан полшышо добровольный обществыш ушненыт. Нуның кокла гыч кажныже погынышо оксан ужашыжым, талукышто 600 наре теҥгем, лӱмын почмо фондыш колта. Йоча пӧртын администрацийже икшыве-влаклан магазинлаште сатум налаш тушечын оксам налын шога. Общество тыге шотла: поро пашалан кучылтшаш окса тений 45 тӱжем теҥгеш шушаш.

(ТАСС).

Шӱкшак гыч

Казахский ССР Наука академийын Химий институтшын оксидный расправ-влакын физический химийышт шотышто лабораторийыштыже кристаллизованный шлак яндам — шлакоситаллым—ямдылыме технологийым шонен муыныт. Тыгай яндам ямдылаш фосфор производствын отходшым сырье семын кучылтыт. Тергымаш ончыктен: 1400—1500 градус марте ырыктыме годым шлакоситалл ышталтеш. Тиде — экологический яндар материал, тудо моткоч пеҥгыде, огеш рӱдаҥ. Сырьежо шулдо, сандене тыгай яндам ямдылыме производствыжат шулдешт толеш.

Шлакоситалл гыч ситалловый плиткым ямдылат. Чиям ешарыме годым тӱрлӧ тӱсан яндам ямдылаш лиеш. Тунам у материал пӱртӱсыштӧ вашлиялтше шергакан кӱ галк коеш. Мутлан, мраморла койшо тыгай яндам ямдылаш лиеш. Кызыт кучылтмо моло строЙматериал дене таҥгастарымаште ситалловый плитка тӱганыме шотышто 5 пачаш кужун чыта.

СНИМКЫШТЕ: лабораторийыште ыштыше творческий группа (шола гыч пурлашке) — темым вуйлатыше технический наука кандидат Ю. Марконренков, научный пашаен-влак А. Невский ден Д. Бабашев шлакоситалл гыч ямдылыме фасонный онган блокым ончат. Моткоч чоткыдо да рӱдаҥдыме улмыштлан кӧра тыгай блок-влак сернокислотный производствышто тыгаяк керамика изделийым алмаштен кертыт.

ТАСС-ын фотожо.

... миллиард теҥге пурен, тидыже ончылнийысе деч 10,1 миллиард теҥгелан, але 10 процентлан, шукырак. 1989 ийыште прибыль ончычсо ий деч шукырак лийын. Но тиде ешартыш кугытын утыр ужашыжым акым амал деч посна кугемдымылан кӧра налме.

1988 ий дене таҥгастарымаште оксам обращенийыш 56 процентлан шукырак колтымо да талук жапыште 18 миллиард утла теҥгеш шуын.

1988 ий дене таҥгастарымаште потребительский сатулан да окса тӱлыман услугылан ак 2 процентлан шергештын. Шуктыдымо йодмаш («шинчалан койдымо инфляций») кугеммым шотыш налаш гын, потребительский секторышто 7,5 процентлан шергештын.

1990 ий тӱҥалтышлан СССР-ыште 288,8 миллион еҥ лийын. Талук жапыште элыште калык 2,1 миллион еҥлан, але 0,7 процентлан, ешаралтын. Калык ешаралтме темпын иземмыже аза шагалрак шочаш тӱҥалме дене кылдалтын. Талук жапыште йоча шочмым ончыктышо общий коэффициент 1000 еҥлан шотлымаште 18,8 гыч 17,6 марте иземын.

1989 ийыште пашам ыштен кертше 164 миллион еҥ лийын да талук жапыште 0,9 миллионлан ешаралтын. Калык озанлыкыште 139 миллион еҥ пашам ыштен. Пашам ыштен кертше чумыр калык гыч 13 миллион наре еҥже общественный производствышто ыштен огыл.

Кодшо ийыште государственный производственный предприятий ден организацийлаште 1,3 миллион еҥым паша деч утарыме, тышеч шукынжо обслуживаний сферысе предприятий ден организацийлашке кусненыт.

Калык озанлыкын чыла отраслыштыже паша дисциплина начаремын, прогул, яра шогымаш шукемыныт, текучесть кугемын. Ӱмаште элын ятыр кундемыштыже забастовкылан кӧра 7 миллион утла еҥ-кечым йомдарыме. Забастовкылан кӧра талук жапыште кече еда кокла шот дене 30 тӱжем наре еҥ пашам ыштен огыл. Тидлан кӧра 0,8 миллиард теҥгеаш продукцийым ыштен лукмо огыл.

Калык озанлыкыште пашазе ден служащий-влакын окса дене шотлымаште тылзаш кокла пашадарышт 1988 ийыште 220 теҥге лийын гын, 1989 ийыште 240 теҥге марте кугемын, колхозник-влакын пашаштлан тӱлымаш 182 теҥге гыч 196 теҥге марте ешаралтын. Совместительство йӧн дене пашам ыштыше-влакге шотлымаште кооперативлаште ыштыше-влакын тылзаш кокла пашадарышт 500 теҥгем эртен.

Калык потреблениЙын общественный фондшо гыч тӱрлӧ тӱлымаш да льгот семын 187 миллиард теҥ... лиард теҥгелан, але 7 процентлан, шукырак. Вес элла гыч сатум 1988 ийысе деч 8 миллиард наре теҥгелан, але 19 процентлан, шукырак кондымо. Шергырак сатум ыштен лукмаш ешаралтын.

Конверсийлан кӧра оборонный отрасльласе предприятийлаште калык кучылтмо сатум ыштен лукмаш пӱтынь промышленностьысо дене таҥгастарымаште утларак писын шукемын. Тыгай предприятийлаште сатум ыштен лукмо ешартыш кугыт 11 процентыш шуын.

Розничный товарооборот план 102,4 процентлан темалтын, тудын чумыр кугытшо 1988 ий дене таҥгастарымаште 37,3 миллиард теҥгелан ешаралтын. Шуко тӱрлӧ сатум шукырак ужалыме гынат, потребительский рынкыште положений неле лийын кодеш. Калык кучылтмо сатун начар качестван улмыжо ончычсо семынак шуко ӧпкем шочыкта.

1988 ий дене таҥгастарымаште ӱмаште колхоз пазарыште ак 7 процентлан шергештын.

Илыме верым да социально-культурный сферысе моло объектым чоҥаш 60 миллиард наре теҥге капитальный вложенийым кучылтмо, тидыже 1988 ийысе деч 6 процентлан шукырак. Калык озанлыкысе чумыр инвестицийыште тыгай капвложенийын ужашыже 1988 ийыште 25 процент лийын гын, ӱмаште 27 процентыш шуын. Ӱмаште чылаже 128,1 миллион квадратный метр кумдыкан 2,2 миллион пачерым ыштыме. Кызытсе вичияш ийлаште первый гана эл мучко налмашыште илыме верым ыштен шуктымо шотышто план темалтын огыл. 1988 ий дене таҥгастарымаште ӱмаште илыме верым 4,3 миллион квадратный метрлан шагалрак сдатлыме.

Больничный учреждений-лаште талукышто 64 тӱжем койко ешаралтын, сменыште чылаже 267 тӱжем еҥым эмлен кертше амбулаторно-поликлинический учреждений-влакым пашаш колтымо. Диагностический центр шукемын. СПИД чер шарлен кертме йӧным иземдаш манын, вӱрыштӧ вирус улмым шымлаш 800 утла лабораторийым почмо.

Элыште 2,5 миллион преступленийым регистрироватлыме, тидыже ончылнийысе деч 32 процентлан шукырак. Кажне шымше преступлений кугу преступлений лийын, кажне кумшыжо шымлен шукталтде кодеш. Преступность чыла вере кушкын. Азербайджанский, Армянский, Грузинский, Казахский, Молдавский, Узбекский ССР-ласе ятыр кундемыште кугу пудыранчык лиеден, тидын годым чыла шалатылыныт, йӱлатеныт да моло осал пашам ыштеныт.

Чодыра озанлыкысе роскотге шотлымаште пӱртӱс ... дене таҥгастарымаште «Б» группыш пурышо продукцийым шукырак ыштен лукмо темп ятырлан кугурак лийын. Тӱрыснек налмаште талук жапыште «Б» группыш пурышо продукцийым ыштен лукмаш 4,8 процентлан ешаралтын, «А» группыш пурышо продукцийым лукмаш—0,7 процентлан.

Пашам ыштыше ик еҥлан шотлымаште продукцийым лукмаш 3,1 процентлан кугемын. Промышленный продукцийым ыштен лукмо пӱтынь ешартыш кугытыш пашаеҥым шагалемдыме жапыштак паша лектышым кугемдыме кӱшеш шумо.

1988 ий дене таҥгастарымаште оптовый торговльын кугытшо кум пачаш наре ешаралтын.

У предприятий ден объект-влакын куатыштым кучылтмаште ситыдымаш аралалт кодеш.

Агропромышленный комплекс таҥгастарыме ак дене шотлымаште чылаже 475 миллиард теҥгеаш продукцийым пуэн да тиде чумыр кугытшо 1988 ийысе дене таҥгастарымаште 1,9 процентлан ешаралтын. Ял озанлыкын чумыр продукцийжым шукырак ыштен налаш палемдыме кугытыш шумо огыл. Планыште палемдыме почеш чумыр продукцийым ыштен налмаш 1989 ийыште 6,6 процентлан ешаралтшаш ыле гын, тудо талукышто улыжат ик процентлан ешаралтын. Вичияшын ныл ийыштыже тӱрыснек налмаште чумыр ял озанлык продукцийын талукаш кокла кугытшо тылеч ончычсо вичияш дене таҥгастарымаште 9,8 процентлан ешаралт толын, вичияш план почеш ты жаплан ты показатель 12,9 процент лийшаш ыле. Общественный ял озанлыкыште паша лектыш талукышто 5 процентлан кугемын, тидын годымак пашам ыштыше-влакын чотышт 0,7 миллион еҥлан шагалемын. 1989 ийыште колхоз ден совхозлаште 45 миллиард утла теҥгеаш парышым налме, ял озанлык производствын рентабельностьшо 31 процент лийын. Убыткан озанлык шагалемын.

1989 ийыште элыште пырчым, пареҥгым, кечшудым шукырак поген налме, сакыр ушмен лектыш кугу лийын. Тидын годымак пакча саскам, виноградым да хлопокым 1988 ийысе деч шагалрак ончен куштымо.

Государственный клатыш пырче 59 миллион тоннлан, але государственный заказыште ончыктымо деч 27,3 миллион тоннлан, шагалрак пурен.

1989 ийыште шылым да шыл продуктым общесоюзный фондыш колтымо план 95 процентлан темалтын, шӧрым да шӧр продуктым колтымо план—99 процентлан.

Ял озанлыклан производствын средствыжым ситарен шогышо отрасль-влакге шотлымаште агропромышленный комплексым вияҥ... освоитленыт. Тылеч ончычсо ий дене таҥгастарымаште государственный капитальный вложенийын кугытшо 1,6 процентлан ешаралтын. Пӱтынь калык озанлыкым налмаште кучылтмо государственный капитальный вложений тӱҥ фондым пашаш колтымо деч 27,6 миллиард теҥгелан кугурак лийын, тидыже мучашке шуктыдымо объект шукеммашке конден.

Грузым кӱртньӧ корно транспорт дене шупшыктымо шотышто госзаказ 16,8 миллион тоннлан (0,7 процентлан) шукталтын огыл.

Транспортышто пассажирооборот тылеч ончычсо ий дене таҥгастарымаште ик процентлан ешаралтын да 1128 миллиард пассажиро-километрыш шуын. Кӱртньӧ корно транспорт планым 98,6 процентлан темен, авиационный транспорт — 104,5 процентлан. Тӱшкан пайдаланыме транспорт дене 1989 ийыште 55,2 миллиард пассажирым шупшыктымо. Пассажирым шупшыктымо качество саемын огыл.

Эртыше ийыште внешнеторговый оборот 4,7 процентлан кугемын. Элын экспортный поставкыже 68,2 миллиард теҥгеш шуын, тидыже 1988 ийысе деч 1,1 миллиард теҥгелан, але 1,7 процентлан, шукырак. Вес элла гыч 70,2 миллиард теҥгеаш сатум кондымо, тидыже 1988 ийысе деч 7,9 процентлан шуко.

Вес эл-влаклан ужалыме талукаш план 98 процентлан темалтын, эрык дене конвертироватлалтше валютылан ужалыме шотышто талукаш план 91 процентлан темалтын. Импорт шотышто талукаш план 99 процентлан темалтын. 1989 ийыште тылеч ончычсо ий дене таҥгастарымаште машина ден оборудованийым вес элла деч налмаш ешаралтын огыл, манаш лиеш, кочкыш продуктым да тудым ямдылаш кӱлшӧ сырьем вес элла гыч налмаш ешаралтын.

СССР-ыште тӱшка вий дене почмо 1274 предприятийым регистрироватлыме. Нуным ыштымаште 60 элысе фирма ден организаций-влак участвоватленыт.

* * *

1990 ийлан СССР-ым экономически да социально вияҥдыме Государственный план да 1990 ийлан СССР Государственный бюджет гыч лектын шогышо задача-влак, СССР Калык депутат-влакын кокымшо съездыштын пунчалже чыла пашаче коллективын паша саскажым умбакыже саемдаш кӱштат. Лийжак манын ыштыме, кугу лектышан паша гына 1990 ийлан палемдыме кугу заданийым сайын шукташ да латкумшо вичияшыште эллан пайдалын вияҥгашыже материальный негызым ямдылаш йӧным пуэн кертеш.

(ТАСС).

Марий АССР-ын 70-шо идалыкше вашеш

ТОШТО ГАЗЕТЛАМ ШЕРГАЛЫН...

Элнан эртыме корныжо — ала-могай йот историй огыл, тиде — ача-кочанан, ава-кованан илышышт. Ме тудым нигунамат мондышаш огынал. Тений, Марий АССР-лан 70 ий темме идалыкыште, шенгек савырнен ончалаш да ожнысым тачысе дене танастараш поснак лачеш толеш. Тидым шотыш налын, редакций «Тошто газетлам шергалын...» вуймут дене тошто годсо увер аршашым савыкташ тӱнгалеш.

Марий область почылто

1921 ий январьын 5-ше кечыштыже Чыла Российын Центральный Исполнительный Комитетын президиумжо (вуйлатыше-шамычше) Автономный Марий областьын Революционный комитетшым утвердитлен. Тиде комитетышке тыгай ен-шамыч пурен улыт: И. Петров, С. Черняков, В. Мухин, А. Григорьев, В. Моисеев.

Тиде кечым Марий областьым почмо кечылан шотлаш лиеш... Чыла марий калыкын ушан, тунемше икшыве-шамыч, вий шутымо семын Революционный комитетлан полшашда кӱлеш. Уло вийнам иквереш поген, иктыж-весыж дене келшен, иколи лийын, пашаш пижына гын, вара лӱдшаш уке, шонымынам шуктен кертына. Шонымынаже чыланат икте: шуко орланыше марий калыкым кузе-гынат волгыдо корныш луктын, сай, ласка, мотор илышышке нангаяш.

Ида лӱд, ида аптыране, марий калыкын йӧратыме, марий калыкым йӧратыше икшывыже-шамыч! Марий калык тендан пашадам ӱшанен вуча, тудын вучымыжо яра ынже лий, ыштышаш пашадам раш ыштыза.

«Йошкар кече», 1921 ий 28 январь.

Совет-шамычым ойырымо

У закон почеш Совет-шамычым талуклан сайлыман... Советыш эн сай, эн ушан-шамычым сайлаш кӱлеш. Сай ен мыланна сайым ышта; осалым шогалтена гын, вара сай илышым вучен огына шу.

Марий-шамыч, Советыш кеш тогдаен ойырыза!

Марий областьыште, январьын 22-шо гыч тӱнгалын, февральын 15-ше марте Совет-шамыч ойыралтыт. Оичыч яллаште, волостьлаште, вара кантонлаште. Февральын 20-же Марий область кӧргысӧ Совет-шамычын вес гана (конышто — Ред.) погымашышт почылтеш.

Илыже Совет власть! Илыже Марий область!

Депутат да илыш

УШАНЛЫН ОШКЫЛЕШ

Приволжский поселковый Советын депутатше Г. М. Конакова дене палыме лийна. Мыйын ончылнем икмарда кап-кылан, ньлле няшрак, поро кумылан марий ӱдырамаш шинча. Тудо депутат пашаже, шке илышыж нерген чоным почын каласкала...

ГАЛИНА МИХАЙЛОВНАЛАН илыш корныштыжо шерыжымат, кочыжымат тамлен ончашыже логалын. Тудын йоча пагытше Кировский область. Пижан кундемысе Сотниково ялыште эртен. Ача деч посна кушкын. Йолташыже-влак дене пырля кече еда пошкудо селасе школышко куржталын. Кандаш классым пытарымекыже, профтехучилищыште тунемеш. Училище деч вара шке кумылын армий радамыш служитлаш кая. Кок ий салтакын неле службыжым эрта. Тушеч пӧртылмекыже, мӧнгыштыжӧ каналта да Днепропетровск олаш кудалеш, газосварщик-влакым ямдылыме курсышто тунемеш. У специальностьым налмекыже, аваж дене коктын Марий кундемыш толыт да Нуръялеш (тиде ял кызыт Волжск олаш пура) верланат.

Галя Зеленодольск оласе заводышто пашам ышташ тӱнгалеш. Тиде жапыштак ялысе рвезе дене палыме лиеш. Кок самырык шӱмеш йӧратымаш тул ылыжеш. Кенгеж кас еда нуно жапым пырля эртарат. Но шыжым тангжым армийыш налыт. Кок ий ӱдыр йӧратыме качыжын толмыжым ӱшанен вуча. Тудын пӧртылмекыже, вашке нунын сӱанышт лиеш. Талук гыч еш ик еглан кугемеш: Галя ден Мишан эрге икшывышт шочеш. А эше идалык гыч ӱдырышт лиеш.

1978 ийыште Галя «Волжский» сурт кайык фабрикыш пура. Тудым котельныйын операторжылан тунемаш колтат. Тунем толмекыже, Галя операторын полышкальшыжлан ышташ тӱнгалеш. А кум ий гыч старший оператор лиеш. Таче мартеат Конакова тиде пашамак шуктен шога.

1980 ийыште Галина Михайловналан кугу ойгым чытен лекташыже логалеш. Тудлан пелашыж деч ойырлаш перна. Тылеч ончыч ешыжым арален кодышаш верч шуко жап кучедалеш. Тиде жапыште ӱдырамашлан мыняр шинчавӱдым йоктарашыже, мыняр йӱдым малыде эртарашыже верештын, но чылажат арам лийын. А титаканже тыште — арака. Миша еш пиалым кочо вӱд дене вашталтен. Галина Михайловналан вич няш эргыжым, ныл няш ӱдыржым да шонго аважым ончашыже верештеш. Но тудо вуйжым сакен огыл, пашам тыршен ыштен да икшывыже-влакым ончен куштен.

1988 ийыште Конаковам Приволжский поселковый Советыш сайлат. Тидын дене пырля Галина Михайловнан сомылжо ешаралтеш. Ондак шке пашаже да ешыж нерген гына тургыжланен гын, ынде сайлыше-влак нергенат шоныман, нунын наказыштым шуктышаш верч тыршыман.

Элыште перестройка пагытыште депутат лияш куштылго огыл. Вет избиратель-влак активный лийыныт, депутатышт деч пенгыдын йодыт. Приволжский поселкышто депутатлан ышташ эшеат нелырак. Молан манаш гын, проблема ятыр погынен. Тыгай кугу поселкышто, мутлан, общественный монча уке. Сандене ен-влак, нигӧ деч йодде, шонымышт семын шкеак мончам чонгат. Тидын дене поселкын архитектурный тӱсшым локтылыт. Культура пӧртат уке. Киножымат сурт кайык фабрикын ончычсо кочегаркыштыже (тудым клубыш савыреныт) ончыктат. Но тиде клубшымат капитально олмыкташ кӱлеш. Поселкышто кушташ, мураш йӧратыше уста ен-влак шагалын огытыл, но нунылан талантыштым нигушто ончыкташ. Молан манаш гын, клубын сценыштыже тавалтен колташ лӱдмашан: сӱмырлен кертеш.

Школым кумдангдаш але весым чонгаш кӱлеш. 600 веран зданийыште 900 наре йоча кок смена дене тунемеш. Тидлан кӧра урок деч вара икшыве-влак дене мероприятийым эртараш йӧн уке. Почтат тошто пӧртеш верланен. Эсогыл поссовет исполкомын зданийже уке, илыме пӧртеш верланен.

Поссовет территорийыште тӱрлӧ предприятий ден организаций улыт, но нунын вуйлатышыштым производственный план гына тургыжландара, а социальный йодышлан вниманийым огыт ойыро. Молан манаш гын, шукышт Волжск олаште илат.

Конакова — поссоветын чонгымо да тӱзатыме паша шотышто комиссийжын членже. Тудо поселковый Советын сессийлаштыже, исполкомын заседанийлаштыже чӱчкыдын выступатла, ой-кангашым ышта, шылталенат налеш.

— Мый тыге шотлем, — манеш Галина Михайловна, — соцкультбыт объект-влакым чонгаш оксам шукырак ойырыман.

Депутат лиймекыже, Конакова сомылжылан кыртмен пижын. Тудын тыршымыжлан кӧра искусственный кок ерым ыштыме, йырышт тӱрлӧ кушкылым шындыме да вер-шӧрым тӱзатыме. Кызыт уремлам волгалтарыме да уремыште водопроводым ыштыме йодышлам решатлышаш верч тырша.

— Мыйым поснак пенсионер-влакын условийышт тургыжландара, — мутшым шуя депутат. — Нунылан нигӧат пачерым огеш пу. Лач сурт кайык фабрика пенсионерже-влаклан полшаш тырша, а моло предприятий ден организацийын йӧныштат уке. Чаманен каласаш логалеш, мый шкежат полшен ом керт. Але шке суртан уремлам налаш. Тушто водопроводат уке, уремымат огыт волгалтаре. А вет нине уремлаште тӱнг шотышто шонго ен-влак илат. Самырык-шамыч йӧнан пачерлашке каен пытеныт. Мемнан избиратель-влак чӱчкыдынак поссоветым шылталат, но мый тидын дене ом келше. Поссовет пайдале пашам шуко ышта, но чыла наказым шукташ тудын оксажат, йӧнжат, предприятий, организаций-влакын вуйлатышышт могырым полышат уке.

Мутат уке, кок йочан ӱдырамашлан депутат сомылым шукташыже куштылго огыл. Вет тӱнг пашамат мондыман огыл, сурт коклаштат чыла шуктыман, икшыве-влакланат жапым ойырыман. Пашаже шуко гынат, Конакова фабрикын илышыштыжат активнын участвоватла. Тудо пашаче коллектив советын, магазин-влакым тергыше пашазе контрольын, йӱмаш да алкоголизм вашталтреш кучедалше комиссийын членже.

Галина Михайловнам нелылык-влак сенген огытыл, шуареныт гына.

А. БОГДАНОВ,
«Юл увер» газет редакторын заместительже.

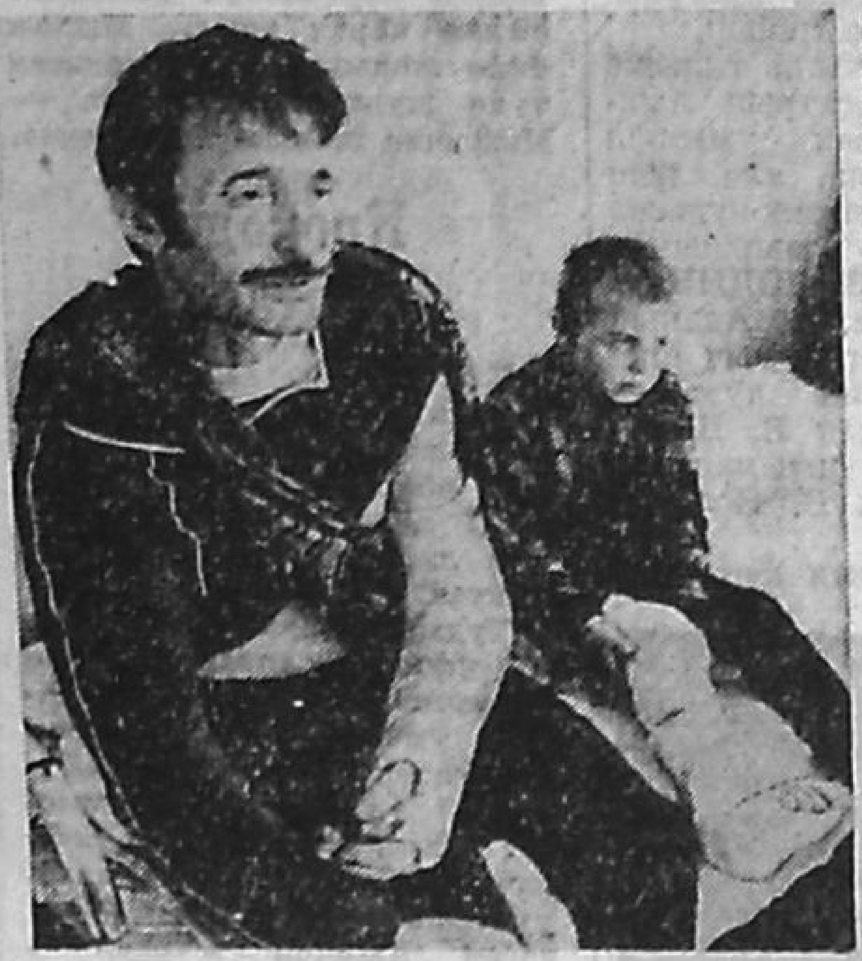

Кӧлан, пайдале

БАКУ. Азербайджанский ССР-ыште обстановка неле лийын кодеш. Тиде кечылаште Баку ден Красноводск коклаште транскаспийский паромный переправыште паша ятырлан шукемын. Красноводскысо портовой причал дек Азербайджанын столицыж гыч куржшо армян-влакым судно-влак конденак шогат.

Нине армян ӱдырамаш-влаклан ынде лӱдыкшӧ уке; Шуша гыч Г. Фамиль эргыж дене пырля оласе больницыш логалын. Сусыргышо ача ден эргым шола снимкыште ужыда. Улыл снимкыште: НКАО-н Аскеранский районыштыжо экстремист-влакын пудештарыме кӱварым олмыкташ тӱнгалнешт.

ТАСС-ын фотожо.

3.

ТУНАМ Григорий Чекулаевын журналист корныжо тӱнгалын веле ыле.

Тунам тудо командировка гыч пӧртылын.

Тунам кызытсе гай лывырге сентябрь огыл, эр шошо лийын.

Корно шот кундемыште кызытат ок куандаре, тунам гын эсогыл чыла райрӱдышкат асфальтым шарыме марте тора ыле.

Кас рӱмбалге шарла. Шем лавыра тудым эшеат писынрак пычкемышеш вараш полша. Кугорно — кыдал дангыт колеян. Но эр годсек йӱр ыш йогат, мыняр-гынат чыпчен, шоналтен, Гриша Чекулаевым мӧнгӧ велыш шупшмо кумылжо райрӱдӧ села мучашке луктын шогалтыш. Шагат чоло вучен ончаш лие. Вараже, машина ок лий гынат, нимом от ыште, угыч колхозник пӧртыш каен малаш гына кодеш.

Эркын йӱр шӱведаш тӱнгале. Юалге мардеж вичкыж плащ вошт лулеге марте витара, шонет. Тыгай игечыште поро ен пийжым тӱгӧ ок лук, а Гришам теве пашам ышташ, командировкыш, да эше, манмыла, «тӱнян пундашкыже» колтеныт. Ынде пӧртылнеже.

Игече нимолан ок йӧрӧ. Икмагал шогымек, лекмыжланат ӧкынаш тӱнгале. Йолжо теве-теве тортам мӧнгеш савыра, но чон ала-молан эше вич-лу минутым вучалтен ончо маншыла. кугу кемлан лавырам нӧштылыкта — тарваныде, верыште шогаш йӱштӧ. Садс вич-лу минут иктаж ныл-вич пачаш эртыш дыр, ындыже шӱмат савырнен ошкылаш сӧрасен шуо, но лач тыгодым села могырым тул волгалтмыла лие. Онча, чынак, села гыч лектын, аркашке. Гришан велыш, пенгыдык-пенгыдык «МАЗ» кӱзаш толаша. Корнышто тӱрлӧ машинаш шинчын кошташ перна да, Чекулаев шкеже ик ганат рульым кучен ончен огыл гынат, машина маркым йӱк гычак палаш тунемын.

Йолвундашым ала-могай тул чыгылташ тӱнгале. Лач каплан чытыдымын йӱштӧ.

манмыла, Гриша амыргымым шотыш налде, йывыртенак, кидшым кабин омса дек шуялтыш. Тыгодым пурла кемже колеящ ювыге пурен кайыш, кем кӧргыштӧ льывыр-льовыр шоктен кодо.

Омса кылым темдале — ыш почылт. Окнаште шоферын вуйжо койылалтыш — ты велыш тайнен, омсам шке могырым почо. Гриша, «упф!» ышталын, подножкыш нӧлталте, кок йолжым алмаш-алмаш рӱзалтыш. Плащыж гыч лавырам ниялтыш, но эрныме олмеш утларак веле лапайыш. Пушкыдо сиденьыш верланышыла, пачаш-пачаш игечым ятлен пытарыш, корным шудале. Шофер але шып шинча. Омсам кроп тӱчмым вучен шуктышат, моторым ылыжтыш.

«МАЗ», утыр вияг мӱгыралтен, вӱд-лавырам чож-ж пӱчкын, ончык лупшалте. Шофер Гриша ӱмбак ончалаш ок ярсе — шинчаже тӱткын янда вошт корным эскера. Гриша шичме почеш шкенжым йӧнангдара: ночко да лавыра вузык плащыжым кудаше, кӧргӧ велешыже (порволыжо! — мушкаш лиеш) кидшым ӱштӧ. Кугун шӱлалтен колтыш, ласкарак лие. Шофер вашлареш окнаште лым лийдӧ дворник модеш, йӱран лумдым кок тӱрыш шӱкен конда. Тушан чумыргышо лумжо вара семын, аплын шужо вара семын, ульыкӧ йоген кая. капо-

купчырген — лавыра корешвлак куптыр семын палдырнат. Парнявуй-влак гын поснак «тельняшкым» чиеныт. Гриша кугурак лавыражым носки шулыкш дене ӱштылале, ончыкыжо кудалтыме ыштыр дене йолжым пӱтырале — лушак лие.

— Тау! — эше ик гана мане.

— Кемет гыч почкалте!

Шола кидыш кемым налын, пурла дене кабин омсам почнеже ыле, трук:

— Унчыли керылтнет мо? — торжан кычкырал шындыш. — Почкалте кӱварыш! — лие тыматлырак йӱк.

Кем гыч лавыран вӱд пычырик гына йоген лекте — чыла носкиш шынген.

Гриша йӧнанрак шичмыж годым ужо: шоферын пурла кидысе лӱмдымӧ парняже йӧршын уке. Тӱнг гычак.

Тӱжвалне йырваш — пычкемыш йӱд. Шофер, лым лийде, шинчажым пыч ыштыде, ончыко кӱта. «Тудлан мый дечем ятырлан нелырак! — шоналта Гриша. — Тудлан кызыт шке верч гына огыл, машина нергенат, мо машинаште уло — пӱтынек мутым кучыман. Тугеже мыйын нергенемат тудо удан ок шоно. Але гына «унчыли керылтнет мо?» манын торжан пелештыш гынат, мылам тудо сайымак веле ыштынеже. Вет шанте, кидемат шым нӧлтал, шкак тольн чарныш... А такше, кажне ен шке пашажым, кажне ен шке пашажын верыштыже чылалан мутым кучышаш. Чот кучышаш.

лалтын, удырыш-удырыш — иктымат ылыжтен ыш керт.

Шофер, икмыняр кудалмек, машинажым эплын чартыш.

— Тыйын мо? — йодо.

— Фильтр! Да йӧрен.

— Пу-ян иктым.

— Чын ыштет, — кукшырак «Опалым» шуялтыш Гриша. — Тыгай корнышто кайышыла шупшаш, манаш веле... — шофер деч тулым пижыктыш.

Шанге, йӱрыштӧ шогымо годым, тамак нерген шоныш ушышкат ыш пуро гын, кызыт путырак тутлын кая. Гриша шикшым ала-мо семын нелеш, шыман пуал луктеш. Шоферат вашкыде шупшеш.

— Пижын огына шич гын иктаж вере... — шуялтыш Гриша.

— Йылмешет шогертен тукмак! — веселан мане шофер.

Но Гришалан кызыт йот райцентрысе колхозник пӧртыштӧ почангме деч сайрак чучеш. Манмыла, кажне минут, секунд еда тудо мӧнгыжӧ чакемеш. А тушко чон пешак шупшеш. Адакшым командировкыш лектын кайымыж годымат ватыж дене сӧрасен ышт шукто. Кузе икмыняр кече мутланыде коштыч, тугак йӱштӧ кумылын лектын кудале. Талук чоло еш дене илыме жаплан пелашыже денле первый гана чот сырымашке шуо.

...Шофер тамакым шупшын пытарыш, тудымат, ве-

марий калыкым пората... икшывыже-шамыч! Марий калык тендан пашадам ӱшанен вучен, тудын вучымыжо яра ынже лий, ышташ пашадам раш ыштыза.

«Йошкар кече», 1921 ий 28 январь.

Совет-шамычым ойырымо

У закон почеш Совет-шамычым талуклан сайлыман... Советыш эн сай, эн ӱшан-шамычым сайлаш кӱлеш. Сай ен мыланна сайым ышта; осалым шогалтена гын, вара сай илышым вучен огына шу.

Марий-шамыч. Советыш пеш тогдаен ойырыза!

Марий областьыште, январьын 22-шо гыч тӱналын, февральын 15-ше марте Совет-шамыч ойыралтыт. Ончыч яллаште, волостьлаште, вара кантонлаште. Февральын 20-же Марий область кӧргысӧ Совет-шамычын вес гана (кокымшо — Ред.) погынымашышт почылтеш.

Илыже Совет власть! Илыже Марий область!

«Йошкар кече», 1922 ий 26 январь.

Марий-шамыч Ленинным пагалышт

Тений, январьын 21-же, Ленин колымылан идалык теме, да садлан верчын январьын 25-же, рушарня кастене, Чарла педтехникум полатышке Ленин лӱм дене Чарла ола воктенысе марий-шамычым погышт. Марий-шамыч 350 ен чоло погынышт, ватат, ӱдырат ыльыч. Утларакше рвезе-шамыч. Нунын коклаште кок-кум кува ыле. Ик докладчик, Ленин вуйлатыме Коммунист партий марий калыклан мо пайдам пуыш, тидын нерген каласыш. Доклад коклаште тӱрлат лие: мурышт, почеламутым каласышт, кӱслемат шоктышт...

Ленин лӱмеш ыштыме тиде «марий кас» пеш сайын эртыш. Погынышо-шамыч «Ленинын марий калыклан, областьым пуэн, шуко сайлыкым ыштымыжлан тау лийже» маньыч. «Ончыкыжат Ленинным нигунамат огына мондо» маньыч.

«Йошкар кече», 1925 ий 30 январь.

Чарла олам «Йошкар-Ола» манын лӱмдымаш

Россий Рӱдӧ Исполнительный Комитетын (ВЦИК-ын) президиумжо Чарла олам (Марий областьын рӱдӧ олажым) «Йошкар-Ола» манын лӱмдаш пунчале.

Паша ынде ССР Ушем ЦИК президиумеш йӧршешлан ончалтшаш кодо. У лӱм йӧршеш ышталтмым жапыштыже увертарена.

У лӱм йӧршеш чоткыдемдалтмеке, руш йылме денат садак «Йошкар-Ола» манман лиеш.

«Марий ял», 1928 ий 22 январь.

лийын кодеш. Тиде кечылаште Баку ден Красноводск коклаште транскаспийский паромный переправыште паша атырлан шукемын. Красноводскысо портовой причал дек Азербайджанын столи-

шогат.

Нине армян ӱдырамаш-влаклан ынде лӱдыкшӧ уке; Шуша гыч Г. Фамиль эргыж дене пырля оласе больницыш логальын. Сусыргы-

...ныште. НКАО-н Аскеранский районыштыжо экстремист-влакын пудештарыме кӱварым олмыкташ тӱналнешт.

ТАСС-ын фотожо.

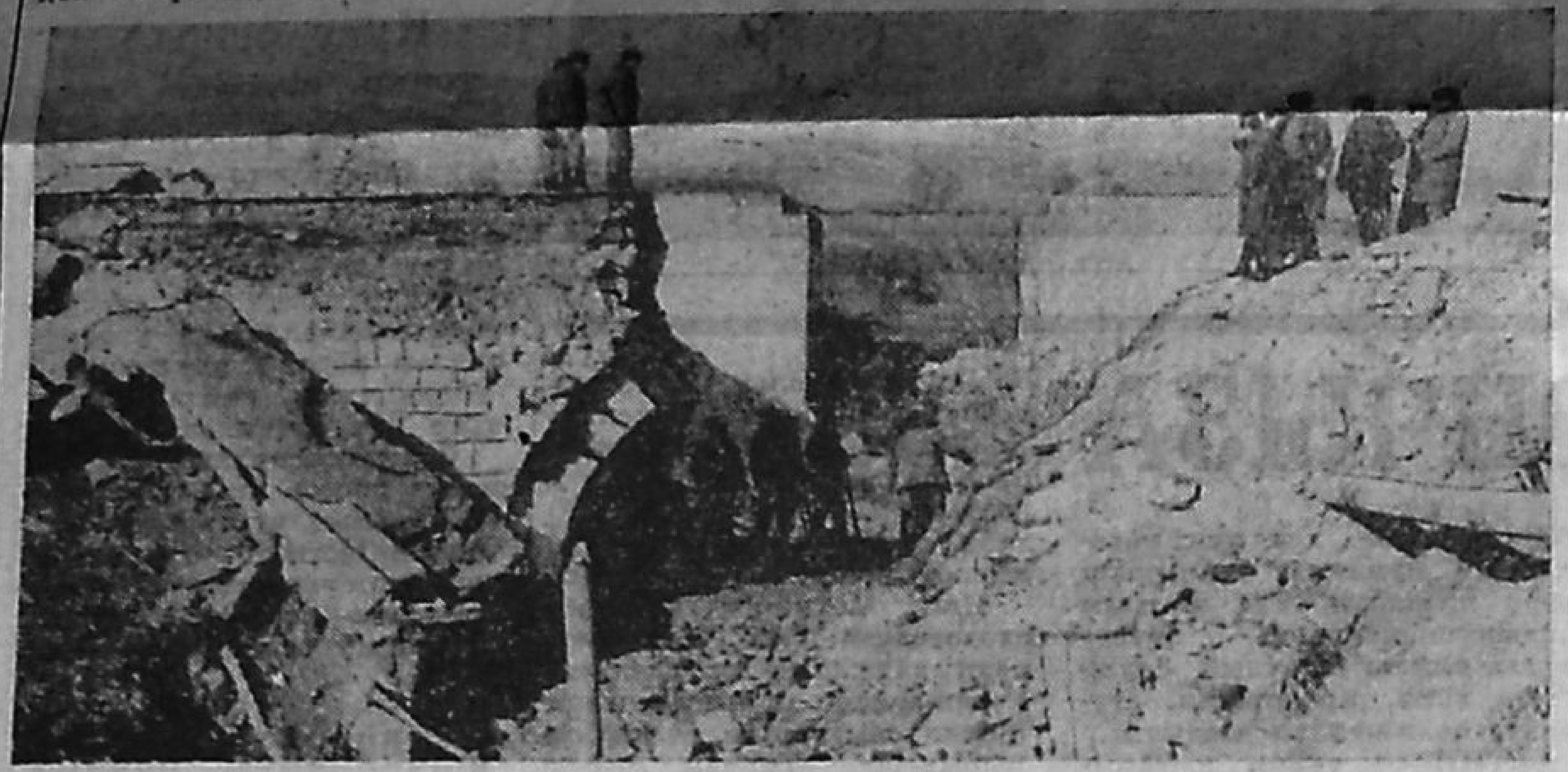

◆ *Лудшын йодмыж почеш*

ЙӰШТӦ ПӦРТЫШТӦ

Эрдене телефон йыгыртатыш.

— Мылам «Марий коммунын» корреспондентше кӱлеш ыле,—шокта йӱк.

— Колыштам,—манам.

— Мый Устиния Никитична Никитина улам,—ойла ӱдырамаш.—Пешак сӧрвален йодам: Октябрьский поселкышко толза, кузе илем, ончалза ыле. Тошто мончa дене ыштыме пӧртыштӧ почакам. Тудыжат ынде пеле сӱмырлен. Пешак йӧсланем.

ОКТЯБРЬСКИЙ поселкыш кудальым. Толстой урем мучаште изи пӧрт шинча. Тудым йырваш лум дене урымо, Мыйым шонго ӱдырамаш вашлие. Окна янак шӱын волен каен. Пӧртыштӧ тунар йӱштӧ, пуйто пырдыж гоч мардеж коштмыла чучеш.

— Южо кечын кум гана олтем, садак пӧртыштӧ вӱд кылма,—манеш Устиния Никитична.—Пиалдыме жапыште шочынам. Сар годым Чодыраялыште иленам. Мландым ӱшкыж дене куралына ыле. Пормо пурлеш— кучен сенгаш ок лий, шӱдырен нангая, вургем чыла кушкедлен пыта. Ӱдашат кошталтын, чодырамат шуко руэнам. Уржа-сорла годым йӱдшӧ-кечыже пасушто. Комбайн тунам лийын огыл, кид дене тӱредме. Дояркат лийынам. Сай пашалан моткоч шуко грамотым пуэныт. Пытартыш жапыште коло кок ий Октябрьский поселкышто почтальонкылан коштынам. Ынде нигӧлан ом кӱл, тыгай пӧртыштӧ орланен илем.

Самырыкше годым У. Н. Никитина пӧртым налын. Вара тудо тоштемын. Окса шагалат, мончам налын, пӧртым ыштен.

— 1989 ий августышто Октябрьский сельсовет исполкомыш йодмашым намиен пуышым, Назипован кидышкыжак кучыктышым,— каласкала Устиния Никитична.—Ынде ойлат: «Нимогай заявленийым пуэн отыл». Пачерым тергыме актым сельсовет исполком председатель Шаймардановлан шке кидышкыжак пуэнам. Тудымат йомдареныт.

Мый ом пале: кӧлан ӱшанаш, но сельсовет исполком секретарь Р. Н. Назипова ойла:

— Нимогай йодмашым пуэн огыл, Мый нимом ужын омыл, лач вурседылаш толын ыле.

Ш. А. Шаймардановат тыгак ойла. Тидын нерген ак райсовет исполком председатель В. Н. Рябининлан колтымо кагаз шижтара: «1989 ий 12 октябрьыште йодмыланда увертарена: Октябрьский поселкышто, Л. Толстой уремысе 28-ше №-ан пӧртыштӧ, илыше У. Н. Никитина илыме вер шотышто сельсовет исполкомыш йодын миен огыл. Тендан серыш дене келшышын, жилищный комиссий 1989 ий 21 октябрьыште тудын пӧртшым терген да учетыш налын».

Тыге лектеш: Устиния Никитична илыме верым йодын миен огыл, туге гынат 21 октябрьыште тудым черетыш шогалтыме. Но Устиния Никитична мыланна вес документым ончыктыш. Тудын заявленийже почеш эше 6 сентябрьыштак сельсоветын депутатше-влак И. В. Романов, М. Ф. Валиуллин да Х. Камаева илыме вержым тергеныт да актым возеныт. Актыште ончыктымо: пӧртшӧ илаш йӧрдымыш савырнен. Тудым 1972 ийыште монча гыч ыштыме. Пӧрт шӧрын каен, таче-эрла сӱмырлен кертеш. Конга локтылалтын, йырваш шикш лектеш, шокшым ок кучо. Леведыш ден тувраш локтылалтыныт, вӱд вита.

Пӧрт мучко ведрам да тазым шындылме. Поснак йӧсӧ йӱран да йӱштӧ годым. Телым конггам кок гана олта гынат, тувырмелын малаш ок лий. У пӧртым ышташ тудын вийже ок сите, телылан илаш вер кӱлеш.

Актым сельсовет исполком председатель Ш. А. Шаймардановлан пуаш ыштыме да сельсовет исполкомын заседанийыштыже кангашаш темлыме. Чаманаш веле логалеш, тиде акт нерген сельсовет исполком секретарь Р. Н. Назипова, председатель Ш. А. Шаймарданов колын огытыл. Исполкомышто тиде акт, тыгак илыме верым тергаш йодын возымо уке.

— Актым Шаймардановын кидышкыже шке пуэнам,—манеш У. Н. Никитина.

Мутланыме годым сельсовет исполком пашаен-влак ӱшандарышт:

— Лишыл жапыште Устиния Никитичналан полышым пуат. Поселкышто пуста пӧрт уло, озаже Казаньыште ила. Телеграммым колтена, толеш, пӧртшым Никитиналан налын пуэна.

Ӱшаныде ок лий. Мутыштым кузе шуктымым вучаш веле кодеш. Эртыше кечылаште адак телефон йыгыртыш. Трубкаште У. Н. Никитинан йӱкшӧ.

— Нуно тендам ондаленыт веле. Нимогай вашталтыш лийын огыл, тугак орланен илем.

Чын, вашталтыш уке. Кертме годым, уло вийым пыштен, пашам ыштыше ен таче кӱлдымыш лектын.

Л. ЯНДАКОВ,
«Марий коммунын» собкоржо.

Морко район.

шыжым кудаше, кӧргӧ веле-шыже (порволыжо! — муш-

...нек мутым кучыман. Тугеже мыйын пергенемат тудо уд-

...но чон пешак шушеш. Адакшым командировкыш лектын кайымыж годымат

игечыште поро ен пийжым тӱгӧ ок лук, а Гришам теве пашам ышташ, командировкыш, да эше, манмыла, «тӱлан пундашкыже» колтеныт. Ынде пӧртылнеже.

Игече нимолан ок йӧрӧ. Икмагал шогымек, лекмыжланат ӧкынаш тӱнгале. Йолжо теве-теве тортам мӧнгеш савыра, но чон ала-молан эше вич-лу минутым вучалтен ончо маншыла, кугу кемлан лавырам нӧштылыкта — тарваныде, верыште шогаш йӱштӧ. Саде вич-лу минут иктаж ныл-вич пачаш эртыш дыр, ындыже шӱмат савырнен ошкылаш сӧрасен шуо, но лач тыгодым села могырым тул волгалтмыла лие. Онча, чынак, села гыч лектын, аркашке, Гришан велыш, пенгыж-пенгыж «МАЗ» кӱзаш толаша. Корнышто тӱрлӧ машинаш шинчын кошташ перна да, Чекулаев шкеже ик ганат рульым кучен ончен огыл гынат, машина маркым йӱк гычак палаш тунемын.

Йолвундашым ала-могай тул чыгылташ тӱнгале. Лач каплан чытыдымын йӱштӧ. Шыве-шыве йӱрет вулно гай нелеме, плащым колт да колт кыра, тыманмеш вошт кайыш. Вачӱмбалне пинчакат нӧраш тӱнгале, пулвуй тура плащ урвалте йымалне льоп-льоп ночко, вӱд эсогыл кемыш йоген пура.

Машина аркам кӱзен ыш шу, лыпланыш. Лач эркынрак мӱгыралтымыже гына солна да фар тулжо пырт волгалтеш. Вучымо годым секундшат шагатла чучын эрта. Адакшым чоным шыде каньысыр нулта, пуйто машинажат лӱмын чарнен шогалын, тудын ситымешке нӧрымыжым вуча. «Кӱзен ок керт!»—шоналтыш Гриша, ала-могай кӧргӧ ылчык пӧртылашак темла.

Пӧдыра пырчан йӱштӧ йӱр ночко лумыш савырныш. Гриша шкенжым села мучаш гыч тыш шумеш лектын шогалмыжланат шӱдӧ пачаш ятлен пытарыш. Туштыжо иктаж пӧрт але леваш воктенат кава йымал гай огыл ыле, шона. Но села мучаште вигак тура арка тӱнгалеш, аркаште машина ок шогал. Остановка шотымат—райрӱдӧ лӱмым возыман менгым — кӱшанрак ыштеныт. Павильонлан нылвич йыр кладкымат пыштеныт улмаш, коеш, но кызыт ик лукшо веле, пире нултен кайымыла, лавыра гыч тӧнгӧк койын шога.

Села могырыш икмыняр ошкылым ыштен ыле, фар тул йолт волгалт кайыш. Лум йӧршан йӱр кава гыч кӱрышталт-кӱрышталт йогышо тӱжемле шӱртым ушештара. «МАЗ» кӧргӧ куатын мӱгыралтышат, ӧкырен-ӧкырен, аркам кӱзен керте. Куатшым иземдыде, орва кышасе вӱдым ала-могай корабльла кок могырыш пӱчкын кышкен, тыманмеш Гриша тура толын шогале. Тудо ӧрдыжкӧ кораҥ ыш шукто, лавыран вӱд чоштге он йотке чывылтыш.

Вӱдыш пурен кайыше ен олым пырчыланат куана

(Умбакыже. Тӱналтышыже 22, 23, 24, 25 №-ан газетыште).

каш лиеш) кидшым ӱштӧ. Кугун шӱлалтен колтыш, ласкарак лие. Шофер ваштареш окнаште лым лийдӧ дворник модеш, йӱран лумым кок тӱрыш шӱкен конда. Тушан чумыргышо лумжо вара семын, эплын шулен, ӱлыкӧ йоген кая, капотеш шалана. Гришан могырно дворник ик тӱреш лыпланенат, янда кумдыкешыже лум чарша комыжлалтын. Лач верын-верын гына ӱлыкыла, лумым шелын, вӱд корно шуйналтеш. Но тушеч ончыко нимат ок кой. Да Гришалан мом тушто эскерашыже, пычкемыш йӱдым мо?

Шӱртӧ пырче кодде нӧрен гынат, кабинын шокшыжо кумылым лывырта. Лач пурла йоллан гына ньымыр-ньомырын да йыгыжге йӱштын чучеш. Кошталме лозыра, шижтаренак, меж носкишке шынга. Гриша, шижде, чотрак тошкал колтышат, ньыз-нюз йӱкшым шоферат кольо, витне. Аламо татыште тудын вак ончалтышыжым кусарен, угыч корнышкыжо ончаш пиже. Тыгутлаште машина рынгрӱн лие, ик могырыш, весыш тайналтыш, да угыч икшырымын ийын кайыш. Колея келге гынат, йымалне, векат, пенгыде. Мотор икшырымын м ӱ г ы р а. «МАЗ» лавыра лапашым пӱчкеш.

Шофер пурла кидшым руль гыч мучыштарышат, сиденье туп шенгелне аламом кидшӱма пургедаш пиже. Изиш гыч тушеч ыштыр гайрак кӱжгӧ пасмам шупшыл лукто.

— Кудаш!—шоктыш.

Кабиныште изи лампычке гына йӱла, но коеш. Шофер Гриша деч иктаж шым-кандаш ийлан кугурак. Козырекан картуз йымач шышталге ӱпшӧ вишкыдын лугалт кеча. Шемалге чурийжым шондаш гай кӱчык-нугыдо пондаш нулалын — векат, икмыняр кече нӱжын огыл. Болонь курткыжым шӱй йотке замоклен шынден. Вургемже кукшо, кемже гына лавыран, но садак Гришан дене от тангастаре.

— Кудаш, маньым!—йӱкшӧ ни торжан, ни тыматлын ыш шокто.—Да пӱтырал!

— Тау! — пурла таганым шола кем вуеш ишыктен, йолжым пыкше чарашке лукто.

Меж носкин ош тӱсшӧ кодынак огыл. Тудымат кудаше. Йол ковашге могудеште ан ок шоно. Але гына «унчыли керылтнет мо?» манын торжан пелештыш гынат, мылам тудо сайымак веле ыштынеже. Вет шанге, кидемат шым нӧлтал, шкак толын чарныш... А такше, чын, кажне ен шке паша верыштыже чылалан мутым кучышаш. Чот кучышаш. Шофер тидым шукта. А мый?..» — ушыш адак пачер шумлык профпогынымаш толын пура, угыч чонышто вӱр шолеш.

Гриша такше корнышто шып шинчылташ ок йӧрате. Автобусышто ма, вучен шогымо годым ма — эртак мо нерген гынат шомакым тарвата. Кызыт тыгай кумылжо уке. Шоферат шып шинча да — тидыже келша веле. Тупшо дене йӧнанрак энгертен шинче да пурла вачыжым пыртак омса дек тайныктыш. Но тыгутлаште машина рыч-рӱч лие, Гриша адакат омса кылым руалтен кучыш.

— Кушко? — шофер йодо. Йӱкшӧ тыматлынрак шоктыш, но Гришалан туге чучо, пуйто садет адакат омса почмо деч шеклана.

— Да огым, — лие кукшо вашмут,— ом поч. Энгертынем гына.

— Да огыл... Кушко, манам, тыгайыште каяшыже лектынат? Але пӧртылат?

— А-а, — йодышым умылен огылат, Гришалан йӧндымӧ лие. — Каяшыже олашке кӱлеш, толынамже командировкыш. Мемнан, журналист-влакын, — ылыжын да кугешнен тӱнгале, — паша тугай: лавырамат, йӱштӧ-шокшымат ончыман огыл. Теве тендан семынак...

Шоферын тыгай йодышым тарватымыже тудым икмыняр лыпландарыш, уш гыч торасе илыш — паша, еш,—пыртлан корангыч. Гриша шке сомылжо нерген мутым шуяш шоныш, машина озам угыч тӱслен ончале, но тудыжо пуйто огешат кол, окнашке гына кӱта. Корреспондент пырт ӧпкелышат—шкак тӱнгалеш, шкак пылышым петыра. Ятыр жап шып кудальыч.

— Тый шупшат?—Гриша ыш чыте, кидшым кӱсеныш чыкыш.

— Шупш!—шоктыш шофер.

Гриша сигаретым лукто —пачкыже нӧрен пытен. Кӧргыштыжӧ пургед-пургед кукшыракым верештe, но шырпыже йыклык локтыватыж дене сӧрасен ыш шукто. Кузе икмыняр кече мутланыде коштыч, тугак йӱштӧ кумылын лектын кудале. Талук чоло еш дене илыме жаплан пелашыже дене первый гана чот сырымашке шуо.

...Шофер тамакым шупшын пытарыш, тудымат, векат, ала-могай шонымаш кӧргӧ гыч туржеш. Сигарет пундашым окна гыч кудалтышат, пассажирже велыш ончале.

— Тавалтена?

— Давай,—мане Гриша. —Юмыжо уло гын, корныжат лиеш.

— Вот тиде вес паша. А уке гын кузе?

— Юмыжо мо? Ха-ха! Уке гын, юмо ончыкта,— воштыл колтыш.—Мый Гриша улам. Кайышаш корнына кужу, палыме лияш уто огыл чай.

— Иван!—кӱчыкын мане шофер.—Но такшым Эвлес маныт.

— Кузе? — ыш умыло Гриша.

Машина тарваныш, ончыч эркын, вара утыр талышнен, лавыра вӱдыштӧ ияш тӱнгале.

— Эвлес, маньым. Ялыште тыге маныт.

— Тый, ужамат, мыскараче улат, Иван! Тыгай лӱмышкӧ шке кумылын аламогай игылчыкым тушкыман огыл. Да кӧн йочаж годым лӱмдылтышыжӧ лийын огыл?!

— Тиде лӱмдылтыш огыл. Лӱмак.

— Ха-ха-ха! Ну кертат тый, Иван. Але Эвлес манаш? Ха-ха-ха!

— Мом люргетше? Уда лӱм мо?

— Тиде йӧршынак лӱм огылыс. Айдеме лӱм огыл!

— Вольыкын мо вара тугеже?—келесырын ончал шындыш Иван-Эвлес.

— Вольыкынат огыл. Эвлес—тиде южо вере ораде манмым ончыкта. Ораде мутын синонимже. Ха-ха! Ну, воштылтышыч тый мыйым, Иван!

— Тугеже ты лӱм мылам пешак келша,—шоктыш.— Ожно, маныт, айдемылан могай лӱмым пуэныт, тудо ӱмыржӧ мучко тугай койышшоктышан лийын. А мылам шке лӱмем келша. Раз шкежат тугаяк улам дык... Машинам шогалташ але вик тӧрштет?—трук йодо.

(Умбакыже лиеш).

Тулан пагытым шарнен

ЧЕРКЕ ВУЙЫШТО ПУЛЕМЕТ

1919 ий. Молгунамсе семынак, Марий Турек селаште кеҥежымсе Петро кечын пазар-ярмиҥга лўшка. Поп урем лишне Корак урем калык дене темын. Ярмиҥга —ярмиҥгак. Сатум ужалаш толшо-шамыч икте-весыштым кычкырен сеҥаш толашен, шке сатушт деке ўжыт. Теве кӧршӧк ужалыше Курмакай марий шола кидыштыже сатужым кучен шогалынат, изирак тоям налын, пурла кидше дене тудым перкала.

— Кӧршӧкет, кӧршӧкет, ўй плашкат, шўй кӧршӧкет.

Волостной правлений пӧрт гыч, кызыт тудо волисполком маналтеш, икмарда капан, шўштӧ вургемым чийыше пӧръеҥ лекте. Тиде верысе Совет властьын озаже да гарнизонын комиссарже Олюнов. Олюновым тышке коло ныл еҥан отряд дене Вятка ола гыч колтымо. Тудлан Турек волостьышто Совет властьым аралаш да губернийышке киндым да моло продуктымат колтен шогаш шўдымӧ.

— Миен толшаш пазарышке, ала суран кемым налаш муаш лиеш. Йолышто улшо ботинкем йӧршынак лунчырген. Тыге коштат огеш лий, содыки комиссар улам. Калык йолышкем парня денат ончыкташ тўҥалеш,—шоналтыш тудо.

Пазар калык, моло еҥ семынак, Олюновымат шке коклаштыже лугаш тўҥале. Ик сатучо-влак рат деке мия —кем ок кой, весыштат ок кой. «Коваштым да имне ўзгарым ужалыме ратым ончалшаш»,—шоналтыш тудо. Ты жапыште Олюновым ала-кӧ вачыже гыч пералтыш. Савырнен ончале—полышкалышыже Данилов.

— Мо чурийвылышет вашталтын?—йодо Олюнов.

— Айда ӧрдыжкырак,—пелештыш Данилов.

Калык деч ӧрдыжкырак кораҥмеке, тудо ойлаш тўҥале: «Шаҥысек тендам кычалам. Пыкше тупетым калык коклаште ужылалтышым. Паша томам, комиссар йолташ. Пумарий ялысе сторожевой пост кудал толын. Тушто, манеш, шўдӧ утла еҥан банда. Векат, тиде Колчакын ончыл разведывательный отрядше. Коккум шагат гыч тыште лийшаш улыт».

— Да-а,—ыштале комиссар.—Вий шагалрак. Но иимат огыл, кайышна содоррак.

Вашкен ошкылмо коила тычак комиссар ойла:

— Данилов йолташ, кызытак ўжыктӧ чыла ЧОН-зе вашке нуныл илышышт вашталтшаш...».

Тыге шонкален шогымо годым Олюнов чурк лие. Шернур корнышто яра имнешке-шамыч койылалтыч.

— Мом ышташ, шылаш? Уке, лўдшӧ веле шылеш. Мый кызыт дипломат гае улам, шылшаш омыл...

Имнешке-шамыч ялышке кудал пурышт. Орол пӧрт тураште толшо-влак имньыштым шогалтышт. Ӧрышан, лопка туп-вачан пӧръеҥ орол пӧрт воктене кечыше кўртньым орва кылымде дене кыраш тўҥале. Ялысе калык, пожар шонен, кӧ яра ведра, кӧ товар дене орол пӧрт деке погыныш. Пӧртӧнчыл тошкалтышке кўзен шогалын, кўртньым кырыше ӧрышан пӧръеҥ ойлаш тўҥале.

— Граждан-шамыч, те, ужамат, сигналым йоҥгылыш умыленда. Тышке яра ведра дене толында, а толаш кўлеш ыле мемнам вашлияш кинде-шинчал дене. Ме тендам большевистский зараза деч утараш толынна. Мемнан шеҥгелне Колчак шке кугу войскаже дене толеш.

Ӧрдыжтырак шогышо Олюнов семынже шоналтыш: «Тидыже, очыни, атаманышт, але могай-гынат кутуракышт».

— Мыланна кызытак фураж ден кочкыш кўлеш...

Калыкым шеҥын, ойлышо деке тюбетейкым упшалше пӧръеҥ лишеме.

— Атаман, а атаман, колышт мыйым. Теве тушто йошкар-шамычын комиссарышт шога, кучыза тудым,—тюбетейкым упшалше еҥ Олюновым ончыктыш.

— Кушто? Кучыза, кондыза тудым.

Олюнов дек лу наре ош салтак куржын мийыш, кидшым шеҥгек пидын шындыш.

Тюбетейкым упшалше пӧръеҥым комиссар палыш — тиде Пӧртчара ял гыч татар. Ик пазарыште Олюнов спекулироватлымыжлан саде татарын сатужым конфисковатлен ыле. Ынде тудо ўчым ышта, коеш. Олюновым тушечын гыч тўкален, атаман дек кондышт.

— Гм, комиссар, значит. А ну, каласе, кунар вара большевик салтакет уло?

— Кум шўдӧ. Турекышке каеда гын, тендам карме гае пытарат.

— Но, но, ончылгоч ит мокта. Те, большевик-шамыч, калыкым огыда жалле. Калык тендан дене ок кае.

Вес бандит атаман деке

Спорт

Ий корнышто

Шорт-трек. Мо тиде тыгай? Вашештена: коньки дене таҥгасымашын ойыртемалтше видше. Программыж дене келшышын, спортсмен-влак 110 метран трассыште тӱрлӧ дистанцийым эртат. Элыштына шорт-трек вич ий ончыч вияҥаш тӱҥалын. А мемнан республикыште але тӱҥалтыш ошкылым веле ыштен шуктен.

Эн ончыч тыгай соревнованийым профсоюз ВДФСО областной совет эртарен. Личный первенствыште самырык-влак ӱчашеныт.

Ондак 500 метран дистанцийыште старт рвезе-влаклан пуалтын. Тыште финишыш нигӧ деч ончыч Александр Стрельников толын — 59 секунд. А ӱдыр-влак коклаште Елена Логинова ойыртемалтын. Тудын результатше — 1 минутат 07 секунд.

Кокымшо кечын 1000 метран дистанцийыште Ренат Сафин ден Ирина Морозова ойыртемалтыныт.

Йошкар-Ола гыч самырык спортсмен-влак Стрельников ден Логинова тӱшка зачетыштат сеҥышыш лектыныт. Нуно тренер А. Палагинын воспитанникше улыт.

В. АЛЕКСАНДРОВ.

Приз Шернурыш каен

Вольный кучедалмаш дене Советский районын первенствыже ий еда эртаралтеш. Традицийыш пурышо турнирыште тений моло районын спортсменже-влакат усталыкым ончыктеныт. Нуно чылаже латныл нелыт категорийыште ончыл верыш лекшаш верч кучедальныт.

Таҥгасымаште тиде гана Шернур гыч В. Шабердин ден С. Булдаковын воспитанникышт ойыртемалтыныт. Тысе борец-влак чылаже кудло очком погеныт да ӱшанлын икымше верыш лектыныт. Сборный гыч пылытын посна участник-влак коклаштат чемпион лийыныт.

Тӱшка зачетышто кокымшо да кумшо приз дене оза-влак да Куженер йоча спортивный школын представительже-влак палемдалтыныт.

Н. ВОЛКОВ.

Йолташ улыт

Куярыштат шахматым йӧратат. Шукерте огыл тысе команда Силикатный поселкысо сборный дене келшымаш турнирым эртарен. 5,5:4,5 — тыгай счет дене Куяр шахматист-влак ончыко лектыныт.

Поселкын чапшым Вячеслав Адеев, Валерий Ядыков, Виктор Смирнов, Иван Ягодаров да Николай Чигаков араленыт.

Н. МОСКВИЧЕВ.

ТЕАТРЫШТЕ... УРОК

23 январьыште Марий музыкальный театрын полатыште йоча йӱк-йӱан дене теме. Лӱдшо йолташ тыште нимогай ӧрыктарышымат огеш уж, очыни. «Йоча йомакым ончыктеныт чай? Музыкальный театр «Доктор Айболит», «Муха-цокотуха», «Кот в сапогах» гай спектакльым чӱчкыдын ончыкта»,—манын кертеш. Чын, йомакышкат йоча-влак коклан тыге тӱшкан толыт. Но тиде гана урок деч вара тышке нуно «Балет искусство» лӱман урокыш погыненыт ыле.

Урокым «туныктышо» Марий музыкальный театрын концертмейстерже Е. Комлев вӱден. Тудо балетын шочмыжо, Российыш толмыжо, кумдан палыме балерина-влак нерген каласкалыш. Чӱчкыдын кучылтмо француз йылме гыч толшо балет термин-влак дене палымым ыштыш.

Театрыште йоча-влаклан чылажат оҥай лийын: оркестрысе «пушко гай» гобой, труба, балет солист-влакын оҥай чиемышт, «каратэ» гай кӱшкӧ тӧрштылмышт. Мутат уке, южышт балетым икымше гана ужыт. Шукыжым але нунылан умылаш неле. Икмыняржке балет нерген каласкалыме годым шурген шинчыш гынат, артист-влакын П. И. Чайковскийын «Щелкунчик», «Лебединое озеро», А. Аданын «Жизель» балетла гыч ужашлам ончыктымышт годым шӱлаш тошт-де шып ончeныт.

Урок пытартыш лийын огыл. Театр моло кечынат йоча-влакым погыш. Тыге нуно П. Чайковскийын «Иоланта» оперыже, Ю. Милютинын «Девичий переполох» опереттыже, «Симфонический оркестр мучко путешествий» лӱман программа дене палыме лийыч.

Мутат уке, чыла тидыже йоча-влаклан театрын йылмыжым утларак умылаш полша. Кӧ пала, ала, жап эртымеке, иктаж-кудыжо тудын дене ӱмыржымат кылда.

В. ЮДИН.

Снимкылаште: А. Аданын «Жизель» балетше гыч сцена. Классический дуэт — В. Степанова ден В. Шабалин. Рушла куштымаш — Т. Петрова ден В. Новожилов.

А. Щербаковын фотожо.

Кӱчыкын тӱрлӧ нерген

Ныл аза гыч

БУЭНОС-АЙРЕС. Аргентинысе Росарио оласе «Оспиталь Эспаньол» роддомышто ик кечыште кок ӱдырамаш ныл аза гыч ыштеныт. Ик ӱдырамашыжлан хирургический йӧн дене полшаш логалын. Вес ӱдырамашыжлан полыш кӱлеш лийын огыл.

Тиде кечылаште тиде госпитальыштак йыгыр кум йоча шочмым вучат. Ӱдырамашым врач-влак эреак эскерен шогат.

Кандидатлан 101 ий темеш

НЬЮ-ЙОРК. Йӱдвел Каролина штатысе Голдсборо ола гыч американец Генри Стенхауз палемдыме цельышкыже шуэш гын,—тений шыжым США-се конгрессын представитель-влак палатыштыже сайлалтеш гын,—должностьым налме жаплан тудлан 101 ий темеш. «Тыгай ийгот шкенжым пашам ыштен кертшылан шотлышо еҥлан чарак огыл. Мылам тиде модыш огыл,—каласен тудо журналист-влаклан. — Мый эше пайдам кондынем».

Крокодил ваштареш

КАНБЕРРА. Крокодилым яра кид дене гына сеҥаш лиеш мо? 33 ияш австралийский абориген Джонни Банджо 7 январьыште тыге ышташ лиймым ӱшандарен ончыктен.

Тудын Дарвин ола деч 200 километр тораште Дейли эҥерыште йӱштылмыж годым ӱмбакше кум метран аллигатор кержалтын. «Лӱдыкшӧ улмым пален омыл, вӱд йымак кайышым, лектым гын, викак крокодилын умшашкыже логальым,—каласен Джонни журналист-влаклан.—Пиалешем, тыгай годым крокодилым шинчаж гыч перен пуаш тонгыеҥ-влакын кӱштен ойлымыштым шарналтышым да тыгак ыштышым».

Лач тиде ой-каҥаш Джоннилан утлаш йӧным пуэн: аллигатор тыгайым вучен огыл, умшажым почын колтен, а пӧръеҥлан тиде веле кӱлын, серышкат лектын шуктен. Чот сусырген огыл гынат, врач-влак деч полышым йодаш логалын.

Кугу ошкыл

ТОКИО. «Фудзицу» япон компанийын ямдылыме нейрокомпьютер моло ЭВМ дене таҥастарымаште информацийым 400 пачаш писын обрабатыватла. Фирмын представительже тыге каласен: у аппаратыште 250 процессорым параллельно ушымо, тидлан кӧра у электронный устройствын пайдалыкшым тыге чот кугемден кертме.

Специалист-влакын ойлымышт почеш, шке йӧнжӧ де-

УВЕРТАРЕНА, ПАЛДАРЕНА

ОНЧЫЗА

7 канал. 6.30—120 минут. 8.35—Салам, музыка! 9.20—Путешественник-влакын клубышт. 10.20—«Этот везучий Новиков». Док. фильм. 10.40—«Шонанпыл» калык творчество телефестиваль. Индий. 11.05—Поэзий йоҥга. 11.10—«Двенадцать стульев». Худ. фильм. 3 серий. 12.30—Увер. 13.00—«Стариковское дело». В. Шукшинын ойлымашыже-влак почеш телеспектакль. 15.30 — «Городок». Док. фильм. 15.50—Музыкальный поянлык. Л. Бетховенын произведенийлажым М. Плетнев шокта. 16.40—Научный вестник. 17.25—Йочан жапше (английский йылме урок). 18.25—Реклама, увертарымаш, информаций. 18.30 — Увер. 19.00—Телесеанс. Февральысе телефильм-влак нерген. 19.30—Мультфильм. 19.40—«Двенадцать стульев». Худ. фильм. 3 серий. 21.00—Жап. 21.30—Актуальный интервью. 21.40—Камера тӱняш онча. 22.35—«Весы». А. Синявскийын «Прогулки с Пушкиным» книгаж почеш литературный мутланымаш. 22.55—П. И. Чайковскийын 3-шо №-ан симфонийже. 23.55—Увер.

12 канал. 8.00—Гимнастика. 8.15—«Рисунки Достоевского». Научно-популярный фильм. 8.35. 9.35—Природоведений. 3 класс. 9.05. 10.05—Немыч йылме. 10.35. 11.35—Музыка. 5 класс. М. И. Глинка. «Руслан и Людмила». 11.05—«Андрей Рублев». Научно-популярный фильм. 12.05—Док. фильм. 12.45—Концерт. 13.15—«Ни в сказке сказать». Док. фильм. 13.35—«Хлеб—имя существительное». Худ. фильм. 7 серий. 17.00 — Мультфильм. 17.15—Казахский ССР Гостелерадио. «В краю заповедном». 17.40 — Мемнан фондна гыч. РСФСР-ын калык артистше Э. Грачын концертше (скрипка). 18.30—Увер. 19.00—Марий эл. 19.20—Мурышо да куштышо башкир фольклорный ансамбль выступатла. 19.55—Увертарымаш, программа. 20.00—Сайын малыза, йоча-влак. 20.15—Мечан хоккей. «Советская Россия» газетын призше верч тӱнямбалсе турнир. Финал. 21.05—«Гусли в Прибалтике». Таллин гыч передача. 21.30—ЦТ-н фондшо гыч. «Не буду гангстером, дорогая». 22.40—Владимир Тарасов шокта. Свердловск гыч передача.

10 канал. 19.00—Деловой шонымаш ярмиҥга. 20.00 — Сайын малыза, йоча-влак.

ТЕАТР

МАРГОСФИЛАРМОНИЙ

У фильм дене палдарена

ТОЛЗА, ОНЧЫЗА

Л. Лауцавичуслан, Б. Невзоровлан, С. Никоненколан, М. Ульяновлан да молылан-ат ўшаныме. Экранып у

...тыш. Савырнен ончале—полышкалышыже Данилов.

— Мо чурийвылышет ваштылтын?—йодо Олюнов.

— Айда ӧрдыжкырак,—пелештыш Данилов.

Калык деч ӧрдыжкырак корангмеке, тудо ойлаш тӱҥале: «Шаҥысек тендам кычалам, пыкше тупетым калык коклаште ужылалтышым. Паша томам, комиссар йолташ. Пумарий ялысе сторожевой пост кудал толын. Тушто, манеш, шӱдӧ утла еҥан банда. Векат, тиде Колчакын ончыл разведывательный отрядше. Конкум шагат гыч тыште лийшаш улыт».

— Да-а,—ыштале комиссар.—Вий шагалрак. Но нимат огыл, кайышна содоррак.

Вашкен ошкылмо коклагычак комиссар ойла:

— Данилов йолташ, кызытак ӱжыктӧ чыла ЧОНовецым да оружийым кучыкто. Тиде пашам вашкен да нимогай паника деч посна ыштыман. Пазар калык пален налеш гын, шот пыта —паника тӱҥалеш. Мый отрядышке каем да указанийым пуэм.

Олюнов содор волисполкомышко тольо да кок еҥым шкеж деке ӱжыктыш.

— Йолташ-шамыч, тревога! Кызыт гына мылам увертарыш: мемнан велышке ош банда толеш. Нунын сомыл, векат, тысе Совет властьым сӱмыралаш, фуражым да кочкышым погалтен, калыкым аген, умбак каяш. Арам огыл нуно ярмингга кечым вангеныт. Кызытак ик пулеметым черке вуйышко шындыза, весым —волисполком ӱмбаке. Кодшо отряд дл... кругово обороным налаш. Вашке ЧОНовец-шамыч толшаш улыт. Чыла тиде пашам тый, Поленов, вуйлатет.

— А те, комиссар йолташ?

— А мый Марий Шолеҥер ял марте разведкыш каем, нуно садак тушеч толыт. Ала нуным мӧҥгеш савырен кертам, мутланен ончем. Шкат паледа, таче пазар кече, лӱйкалымаш тӱҥалеш гын, титакдыме верысе калык колен кертеш.

— Шкетын кайынеда?—йодо Поленов.

— Шкетын. Мемнан отрядна изи. Кажне еҥ шерге. Ыште, мом шӱденам.

Олюнов Поленовым ӧндале, кӧргӧ оҥ кӱсен гычше партбилетшым луктын пуыш: «Арале пӧртылмешкем».

Пел шагат гыч комиссар Марий Шолеҥерышке толынат шуо. Ялысе пӧрт-шамычым ончен, Олюнов семынже шонкала: «Могай начар пӧрт-шамыч. Кузе тысе калык нужнан ила! Икташтат вет огыт пале, ку-... Куштo? Кучыза, кондыза тудым.

Олюнов дек лу наре ош салтак куржын миеш, кидшым шеҥгек пидын шындыш.

Тюбетейкым упшалше пӧръеҥым комиссар палыш — тиде Пӧртчара ял гыч татар. Ик пазарыште Олюнов спекулироватлымыжлан саде татарын сатужым конфисковатлен ыле. Ынде тудо ӱчым ышта, коеш. Олюновым туппо гыч тӱкален, атаман дек кондышт.

— Гм, комиссар, значит. А ну, каласе, кунар вара большевик салтакет уло?

— Кум шӱдӧ. Турекышке каеда гын, тендам карме гае пытарат.

— Но, но, ончылгоч ит моктане. Те, большевик-шамыч, калыкым огыда жалле. Калык тендан дене ок кае.

Вес бандит атаман деке лишеме да пылышышкыже сӧйлыш:

— Мом тудын дене ювалаш—пытаре да чыла. Таче ярмингга, тушто чапле сатум руалтен кертына.

Атаман, кӧнем маншыла, вуйжым кумык ыштыш.

— А ну, комиссар, пурена пӧртышкӧ мутланаш.

Олюновым орол пӧрт омса могырышко савырышт. Тудо ошкылым веле ыштыш, атаман кыдалне кечыше калта гыч револьверым луктат, комиссарын шоягоремышкыже лӱйыш...

— Ну, кайышна ынде большевик кашакым почкаш.

Бандит-шамыч пулемет ваштареш толаш ышт тошт. Мӧҥгеш савырнен, селашке кечывалвелым пурынешт ыле. Тыштат нуным ЧОНовец-влак да волисполком ӱмбаке шындыме пулемет вашлийыч. Бандит-шамыч, большевик-влакым сеҥаш лийдымым умылымеке, Параньга могырышко чымышт.

Ош бандит-шамычым поктен колтымеке, комиссарын капшым муыныт. Кугу митинг лиймеке, Марий Шолеҥер ял воктенысе изи шӱгарлашке тудым тоеныт. Но ик арня эртымеке, Вятка ола гыч толшо большевик-влак комиссарын капшым Вятка олашке нангаеныт.

Шоҥгыеҥ-шамыч сайын шарнат ош бандит-влакын керылтмыштым да комиссар Олюновымат. Но нигӧат ок пале тудын лӱмжым да ача лӱмжым. Вятка кундемысе рушын Марий Турек селасе калыкын пиалан ончыкылыкшо верч кучедалмыжым нигунамат огына мондо.

Н. ПЕТРОВ.

Марий Турек поселко.

...тивыч школын представительже-влак палемдалтыныт.

Н. ВОЛКОВ.

Йолташ улыт

Куярыштат шахматым йӧратат. Шукерте огыл тысе команда Силикатный поселкысо сборный дене келшымаш турнирым эртарен. 5,5:4,5 — тыгай счет дене Куяр шахматист-влак ончыко лектыныт.

Поселкын чапшым Вячеслав Адеев, Валерий Ядыков, Виктор Смирнов, Иван Ягодаров да Николай Чигаков аралены т.

Н. МОСКВИЧЕВ.

У фильм дене палдарена

ТОЛЗА, ОНЧЫЗА

• «Стук в дверь» у фильмыште действий 1949 ийыште эрта. Молдавийысе ик изи городокышко ончычсо партизан Баулин толеш да школ коллективым вуйлаташ тӱҥалеш. Икана йӱдым тудым райкомыш ӱжыт. Тудыжо сар годым немыч-тушман дене кылым кучышо-влакым шочмо вел гыч поктен колтымо акцийым шукта улмаш. Ик пӧртыштӧ тӱҥ герой партизан отрядыште пырля кредалше йолташыжым вашлиеш... Умбакыже мо лиймым, картиным ончымеке, пален налыда.

Фильмыште Ю. Кузнецов, В. Князев, М. Волонтир, Л. Норейка да молат сниматлалтыныт.

Российысе провинциальный олаште илыше научный пашаеҥ Иван Денисов чодыраште юзо шонго кувам вашлиеш. Пел йолжо дене шӱгар тӱрыштӧ шогышо ӱдырамаш тудлан моткоч кугу поянлыкым, вийым да властьым пуэн. Но ниможат поро да илен моштыдымо Иванлан пиалым конден огыл. Мӧҥгешла, ойгым веле логалын.

Сценарист да режиссер Эрнест Ясанын «Нечистая сила» картиныштыже рольым П. Андреев, Р. Маркова, Р. Карцев, В. Григорюк, О. Кабо да молат модыт.

«Жанр шот дене тиде йӧршын полицейский фильм,—ойла «Криминальный квартет» картиныж перген режиссер Александр Муратов.—Следователь, йоча годсо йолташыже-влак «йолчием» мафий ваштареш кучедалыт. Но нунылан нигӧ ок полшо, шке семынышт веле чын верч шогат. Кеч-могай осалым тӱшка вий дене гына сеҥаш лиеш».

Сценарийым Б. Гиллер возен. В. Стеклов, Б. Щербаков, Н. Караченцов, В. Еремин, В. Трещалов, О. Анофриев—рольлаште теве могай актер-влакын модмыштым ужына.

«Сто солдат и две девушки» фильмын авторжо режиссер Сергей Микаэлян сарым шке шинчаж дене ужын. Картиныжат война нерген. Ик рота гыч салтак-влак тӱдын тӱҥалме кечылаште фашист-влак деч изи населенный пунктым утарышаш верч кредалыт. Тӱҥ рольым профессиональный актер-влак олмеш срочный службысо воин, прапорщик, студент, техник-влак модыт...

ВГИК-ым тунем пытарымек, режиссер Николай Стамбула «Предисловие к битве», «Карусель на базарной площади» фильм-влакым сниматлен. У пашаже—«Наваждение» киносӱрет. Тушто тӱҥ героиня, луымшо классыште тунемше Майка качымарийжым—боксер Геннадий Стаховым чытен кертде вуча. Но ӱдырын акаже дене Геннадий ондаксек палыме улыт улмаш. Вараже пале лиеш: Лида ден рвезе икте-весым кызытат чот йӧратат...

Фильмыште Р. Моркунас, В. Панасенкова, О. Арбузова, С. Гармаш, Н. Бутырцева да молат сниматлалтыныт.

«Освобождение», «Солдаты свободы», «Битва за Москву» киноэпопейжым режиссер Юрий Озеров «Сталинград» дилогий дене умбакыже шуя. Тӱҥ рольлам П. Бутлан, Л. Лауцявичуслан, Б. Невзоровлан, С. Никоненколан, М. Ульяновлан да молылан ат ӱшаныме. Экраныш у лентым «Мосфильм» (СССР) да «Уорнер Бразерс» (США) киностудий-влак луктыныт.

Иван Медников—районын охотоведше. Тудо браконьер-влак ваштареш кучедалеш. Утлен кодаш манын, нунышт Медниковым шке велке савырынешт. Тидлан торен лиймекыже, охотоведым пушташ шонен пыштат. Теве «Чаша терпения» фильмын тӱҥ содержанийже.

Тӱҥ рольышто — кумдан палыме режиссер да актер Евгений Матвеев.

Вынемым кӱнчымӧ годым кок йолташ поян еҥым тойымо верым муыт. Тылеч вара олашке пеш писын оҥай деятель—фабрикант толын лектеш. Тӱрлӧ йӧн дене пайдаланен, тудо «илышлан оза» лийын шогалнеже... Тыге тӱҥалеш режиссер А. Айвазянын «Тайный советник» фильмже. Сценарийым шкежак возен.

А. ОРЛОВА,
киновидеообъединенийын старший редакторжо.

Снимкылаште: «Наваждение», «Нечистая сила» фильмла гыч кадр-влак.

...Лач тиде ой-каҥаш Джонилан утлаш йӧным пуэн: аллигатор тыгайым вучен огыл, умшажым почын колтен, а пӧръеҥлан тиде веле кӱлын, серышкат лектын шуктен. Чот сусырген огыл гынат, врач-влак деч полышым йодаш логалын.

Кугу ошкыл

ТОКИО. «Фудзицу» япон компанийын ямдылыме нейрокомпьютер моло ЭВМ дене таҥастарымаште информацийым 400 пачаш писын обрабатыватла. Фирмын представительже тыге каласен: у аппаратыште 250 процессорым параллельно ушымо, тидлан кӧра у электронный устройствын пайдалыкшым тыге чот кугемден кертме.

Специалист-влакын ойлымышт почеш, шке йӧнжӧ дене айдемын вуйторыкшо дек лишне шогышо супер-нейрокомпьютерым ямдылымашке лишемме корнышто тидын дене кугу ошкыл ыштылтын.

(ТАСС).

„Марийская правда" газет воза

Номерыште Марий областной комсомол конференций гыч О. Вирючеван ямдылыме заметкыже уло. Автор заметкыжым «Вашмутым илыш пуа» манын лӱмден.

Газет 116-шо №-ан Куженер национально-территориальный избирательный округ деч РСФСР калык депутатыш кандидат-влак дене палдара.

КПСС Марий обкомын Политпросвещений пӧртыштыжӧ февральыште эртаралтшаш мероприятий-влакын графикышт печатлалтын.

Шукерте огыл РСФСР-ысе композитор-влакын съездышт эртен. Тидын нерген заметкым тачысе номерыште лудаш лиеш.

...калык куштышт... гыч концерте (сырена). 18.30—Увер. 19.00—Марий эл. 19.20—Мурышо да куштышо башкир фольклорный ансамбль выступатла. 19.55—Увертарымаш, программе. 20.00—Сайын малыза, йоча-влак. 20.15—Мечан хоккей. «Советская Россия» газетын призше верч тӱняимбалсе турнир. Финал. 21.05—«Гусли в Прибалтике». Таллин гыч передача. 21.30—ЦТ-н фондшо гыч. «Не буду гангстером, дорогая». 22.40—Владимир Тарасов шокта. Свердловск гыч передача.

10 канал. 19.00—Пелевой шоныман ярмингга. 20.00 — Сайын малыза, йоча-влак.

ТЕАТР

МАРГОСФИЛАРМОНИЙ

(В. И. Ленин лӱмеш культура дворецыште)

Государственный Воронежский рушкалык хорын концертше—19.

КИНО

«РОССИЯ» кинотеатр
(Кугу зал)

«Василиса Прекрасная»—9.30.

«Нечистая сила» (1 да 2 серий, кугыеҥ-влаклан гына)—11, 13.30, 16, 18.30, 21.

«РОССИЯ» кинотеатр
(Изи зал)

«Дежа вю»—10, 12, 15.30, 18, 20. «Малыш и озорники»—14 (йоча сеанс).

«ЭРВИЙ» кинотеатр

«Влюбленный мужчина»—9, 15.55, 18.05, 20.05. Кужемдыме сеанс: «Я летаю на собственных крыльях», «Влюбленный мужчина» — 11.15. «Хон Гиль Дон» — 13.45, 22.

«ОКТЯБРЬ» кинотеатр

«Я в полном порядке»—9, 14.50, 18.10. «Леди Макбет Мценского уезда» (кугыеҥ-влаклан гына) — 10.40, 16.30. «Один момент» (1 да 2 серий)—12.20, 20.

«РЕКОРД» кинотеатр

«Путешествие с курицей по реке»—9, 14.30. Мультфильм киносборник—10.40. «Жикина династия» (кугыеҥ-влаклан гына) — 12.10, 18.30, 20.30. «Брак с выходными днями»—16.30.

«МИР» кинотеатр

«Жикина династия» (кугыеҥ-влаклан гына) — 11, 12.40, 18.20. «Осенний подарок»—14.20. «Любимый Раджа» (1 да 2 серий)—16, 20.30.

КИНОЛЕКТОРИЙ

«Сюрприз Афродиты» (кугыеҥ-влаклан гына)—17, 19.

Редактор В. А. МАТЮШЕВ.

Редакцийын адресше:
424000, Йошкар-Ола, СССР Вооруженный Вийын 70-шо идалыкше урем, 20

Талукышто 300 номер лектеш.

Тираж 17 412.

Газетын индексше 52710

Телефон-влак:

Редактор — 5-08-40
Заместитель-влак — 5-25-36, 5-39-26
Приемный — 5-37-91
Ответственный секретарь — 5-35-73
Заместитель-влак — 5-39-36

ОТДЕЛ-ВЛАК:
Партийный илыш — 5-53-18
Идеологический — 5-54-34
Промышленность, строительство да транспорт — 5-54-89
Аграрный — 5-29-77
Совет паша да быт — 5-42-22
Культура, литература да искусство — 5-08-64

Информаций да письма — 5-39-19, 5-43-72
Кусарыше — 5-39-55.
Увертарымаш — 5-39-44

Газетын собкоржо-влак:
У Торъялыште — 9-15-19.
Моркышто — 9-16-86
Звениговышто — 9-22-83.
Оршанкыште — 2-17-38.

Марий АССР Госкомиздатын республиканский полиграфическо-редакционный объединенийже
424700, Йошкар-Ола, Комсомольский урем, 112.

Э—00154. Заказ 1033.